

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

નવલ કિશોર મિશ્રા તથા અન્ય વગેરે.

વિ.

અલ્હાબાદની ન્યાયિક વડી અદાલત, તેના રજિસ્ટ્રાર જનરલ મારફતે તથા અન્ય
વગેરે.

(સિવિલ અપીલ નં. ૧૯૫૬-૧૯૫૭ / ૨૦૧૫ વગેરે.)

ફેબ્રુઆરી ૧૭, ૨૦૧૫.

[ફકિર મોહમેદ ઇબ્રાહિમ કાલીકુદ્દા અને અભય મનોહર સાપરે, ન્યાયાધીશો.]

સેવા કાનૂન:

ન્યાયિક સેવા. – વડી અદાલત દ્વારા નિમણૂક – સીધી ભરતી દ્વારા જિલ્લા
ન્યાયાધીશના પદ પર – અનભરેલ અનામત ખાલી જગ્યાઓમાં – ‘સેવામાં રહેલા
ઉમેદવારો’ માંથી બઢતીના માર્ગે – ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવા નિયમો, ૧૯૭૫ ના નિયમ

૮(૨) લાગુ કરીને – અપીલકર્તાઓ દ્વારા (‘સીધી ભરતી’ સ્ત્રોતના ઉમેદવારો) પડકારવામાં આવેલ – એ આધાર પર કે નિમણૂક અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ તથા અન્ય પછાત વર્ગો માટે લોક સેવા (અનામત) અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની કલમ ૩(૨) હેઠળ નિર્દેશિત પ્રક્રિયાનું કડક પાલન કરીને કરવામાં આવી નહોતી – પ્રથમ તબક્કે ‘સીધી ભરતી’ સ્ત્રોતમાંથી અનભરેલ પદો પર નિમણૂક માગવામાં આવેલી – નિમણૂકને પડકારવા બાબતે અપીલકર્તાઓનો લોકસ સ્ટેન્ડી અને નિમણૂકની ચુક્તતા – ઠરાવ્યું: પ્રકરણના તથ્યોમાં, અપીલકર્તાઓને નિમણૂકને પડકારવાનો અધિકાર હતો – ૧૯૯૪ ના અધિનિયમની કલમ ૩(૨) લાગુ કરતાં, અનામત વર્ગની અનભરેલ ખાલી જગ્યાઓને ન તો સીધી ભરતીના વર્ગમાંથી અને ન તો સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોના વર્ગમાંથી નિયમિત બઢતી દ્વારા ભરવાની કોઈ અવકાશ રહેતો નથી – પરંતુ વર્તમાન પ્રકરણમાં, અનભરેલ અનામત પદો અંગેની પદ્ધતિ નક્કી કરતી કલમ ૩(૨) અહીં લાગુ પડી શકતી નથી, કારણ કે વડી અદાલતે ૧૯૯૪ ના અધિનિયમને અપનાવીને જે અમલમાં મૂક્યું તે માત્ર અનામત હતું, અન્ય અનુસંગી પરિણામો નહીં – સીધી ભરતી દ્વારા જિલ્લા ન્યાયાધીશોની અનભરેલ અનામત જગ્યાઓ અંગેની પદ્ધતિ ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવા નિયમોના નિયમ ૮ દ્વારા શાસિત થાય છે – વડી અદાલતે ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવા નિયમોના નિયમ ૮(૨) નો આશ્રય લઈને તથા નિયમ ૮(૨) ના પરંતુકને પણ લાગુ કરીને બઢતીના માર્ગે ખાલી જગ્યાઓ યોગ્ય રીતે ભરી અને તે મુજબ આવી અનભરેલ અનામત જગ્યાઓને ભરતીના ભાવિ વર્ષોમાં આગળ ધપાવી – સીધી ભરતીની સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોમાંથી અનભરેલ અનામત જગ્યાઓ ભરવી

અનામતના નિયમના પ્રતિકૂળ જશે અને તેથી અનુમતિપાત્ર નથી – ઉત્તર પ્રદેશ લોક સેવા (અનામત) અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ તથા અન્ય પછાત વર્ગો માટે અધિનિયમ, ૧૯૯૪ – કલમ ૩(૧) અને (૨) – ઉત્તર પ્રદેશ ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવા નિયમો, ૧૯૭૫ – નિયમો ૭ અને ૮(૨).

અપીલો ફગાવીને, અદાલતે

નિર્ણિત: ૧. અપીલકર્તાઓને ઉત્તર પ્રદેશ ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવા નિયમો, ૧૯૭૫ ના નિયમ ૮(૨) નો આશ્રય લઈને વડી અદાલતે કરેલી નિમણૂકને પડકારવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર હતો. વડી અદાલતનો એવો અભિપ્રાય નથી કે અનામત વર્ગની જગ્યાઓને ઉત્તર પ્રદેશ લોક સેવા (અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ તથા અન્ય પાછળના વર્ગો માટે અનામત) અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની કલમ ૩(૨) મુજબ અનામત વર્ગના ઉમેદવારોમાંથી પસંદગી અને નિમણૂક માટે અખંડિત રાખવામાં આવી હતી. કલમ ૩(૨) દર્શાવે છે કે અનામત વર્ગની જગ્યાઓ ભરવામાં અસમર્થતા થાય તો પસંદગીની પ્રક્રિયા તે જ વર્ષમાં, જેમાં અગાઉ પસંદગી કરવામાં આવી હતી, ચાલુ રાખવી જોઈએ અને ત્યારબાદ પણ જો તે ખાલી જ રહે, તો તે જગ્યાને ભાવિ ભરતીના વર્ષો માટે ખાલી રાખવી જોઈએ. વડી અદાલતે તે જ વર્ષમાં પસંદગી દ્વારા જગ્યા ભરવાનો માત્ર પ્રયાસ કરવાનો સિવાય ઉપરોક્ત પ્રક્રિયા અપનાવી નહોતી, તેથી એવો દાવો કરવા માટે પૂરતો અવકાશ હતો કે ૧૯૯૪ ના અનામત અધિનિયમની કલમ ૩(૨) હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું કડકપણે પાલન કરવામાં આવ્યું નહોતું. અપીલકર્તાઓ, જેઓ ‘સીધી ભરતી’ સ્ત્રોતના સફળ ઉમેદવારો છે, તેઓને તે જ સ્ત્રોત, એટલે કે ‘સીધી ભરતી’, ની અનામત વર્ગને

સંબંધિત હોવા છતાં પણ ખાલી રહેલી જગ્યાઓ માટે નિમણૂક માંગવાનો અધિકાર છે કે નહીં, એવો વિશાળ પ્રશ્ન વિચારણાને પાત્ર છે અને તે કારણે અપીલકર્તાઓને રિટ અરજિયલ્લિ કરવામાં આવેલ પડકાર ઉઠાવવાથી વંચિત કરી શકાશે નહીં. [ફકરા ૧૦-૧૧] [૧૨૧-બી-એચ; ૧૨૨-એ-સી]

૨.૧. વડી અદાલતે વડી અદાલતના નિયમોની પ્રવર્તમાન નિયમ ૭નો આશ્રય લઈને આરક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૮૪ દ્વારા નિર્ધારિત આરક્ષણની મર્યાદા લાગુ કરવામાં સંપૂર્ણપણે યોગ્યતા દર્શાવી હતી. ૧૯૮૪ના અધિનિયમ અમલમાં આવતાં પહેલાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ વગેરે સહિત વિવિધ વર્ગો માટે આરક્ષણરૂપે જે જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી, તેને કલમ ૩(૧) હેઠળ મૂળભૂત જોગવાઈના સ્વરૂપે અધિનિયમમાં સમાવી લેવામાં આવી છે. તેથી, જો વડી અદાલત સહિત રાજ્યનો કોઈ વિભાગ આરક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૮૪ અમલમાં આવ્યા પછી નિર્ધારિત આરક્ષણનો નિયમ અપનાવવા ઇચ્છે, તો એવું અપનાવવું માત્ર અધિનિયમની સંબંધિત જોગવાઈ એટલે કે કલમ ૩(૧) અપનાવવાના સ્વરૂપે જ થઈ શકે. આરક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૮૪ અમલમાં આવ્યા પછી, ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવા નિયમોની નિયમ ૭નો અમલ માત્ર કલમ ૩(૧)માં સમાયેલ વૈધાનિક નિર્ધારણ અપનાવવાના આધારે જ થઈ શકે. આરક્ષણના નિયમને લાગુ કરવા માટે વડી અદાલતે કોઈ સરકારી આદેશ શોધવાની કોઈ અવકાશ નથી. [ફકરા ૨૯ અને ૩૦] [૧૪૦-એફ-એચ; ૧૪૧-એ-સી, ૭]

પશુપતિ નાથ શુક્લ વિ. નેમ ચંદ્ર જૈન અને અન્ય. ૧૯૮૪ (૧) એસ.સી.આર. ૯૩૯ = (૧૯૮૪) ૨ એસ.સી.સી. ૪૦૪ – સંદર્ભિત.

૨.૨. તમામ વ્યવહારિક હેતુઓ માટે નિયમ ૭ માં ‘આદેશ’ શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ માત્ર અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની કલમ ૩(૧) માં સમાયેલ અનામતની જોગવાઈ સાથે જ સંબંધ માનવાનો છે. તેથી, જો ઉક્ત અધિનિયમ વડી અદાલતે નિયમ ૭ હેઠળની પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને સ્વીકાર્યું હોય, તો અનામતનો નિયમ લાગુ કરવા માટે તે પૂરતું ગણાશે. તેથી, નિયમ ૭ હેઠળની પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને વડી અદાલત દ્વારા અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ના અનામતના નિયમનો માન્ય રીતે સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હોય, તો તે માન્ય ગણાશે અને કાનૂન અનુસાર હશે. [પરા ૩૧] [૧૪૨-જી-એચ; ૧૪૩-એ]

બિહાર રાજ્ય અને અન્ય વિ. બાલ મુકુન્દ સાહ અને અન્ય ૨૦૦૦ (૨) એસ.સી.આર. ૨૯૯ = (૨૦૦૦) ૪ એસ.સી.સી. ૬૪૦ – અનુસરવામાં આવ્યો.

અશોક પાલ સિંહ તથા અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ જ્યુડિશિયલ સર્વિસિસ એસોસિયેશન તથા અન્ય. ૨૦૧૦ (૧૨) એસ.સી.આર. ૨૫ = (૨૦૧૦) ૧૨ એસ.સી.સી. ૬૩૫ – નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૩. પસંદગી અને નિમણૂક સમિતિના તા. ૨૪.૩.૨૦૦૯ના ઠરાવ દ્વારા, ૧૯૯૪ના અધિનિયમની કલમ ૩(૧) હેઠળ નિર્ધારિત આરક્ષણનો નિયમ વડી અદાલતે અનુસરવાનો નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી, પસંદગી સમિતિના ઠરાવ અને સંપૂર્ણ અદાલતના ઠરાવને એકસાથે વાંચવાથી નિયમ ૭ હેઠળ કલ્પાયેલ મુજબનું માન્ય સ્વીકારણ બને છે. તેથી, એવું ઠરાવવામાં આવે છે કે વડી અદાલતે આરક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૯૪ મુજબ આરક્ષણનો નિયમ સ્વીકાર્યો હતો, જે નિયમ ૭માં

સમાવાયેલ નિર્ધારણની પરિધિમાં સંપૂર્ણપણે હતું. [ફકરા ૪૪, ૪૬ અને ૪૭]
[૧૪૯-ડી, જી-એચ, ૧૫૦-સી]

બિહાર રાજ્ય અને અન્ય વિ. બલ મુકુંદ સાહ અને અન્ય ૨૦૦૦ (૨)
એસ.સી.આર. ૨૯૯ = (૨૦૦૦) ૪ એસ.સી.સી. ૬૪૦; અશોક પાલ સિંહ અને
અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ ન્યાયિક સર્વિસિસ એસોસિએશન અને અન્ય ૨૦૧૦ (૧૨)
એસ.સી.આર. ૨૫ = (૨૦૧૦) ૧૨ એસ.સી.સી. ૬૩૫ – અનુસરવામાં આવેલ.

૪.૧. અનામત અધિનિયમની કલમ ૩(૨) અધૂરી રહેલી વિવિધ અનામત વર્ગોની
ખાલી જગ્યાઓ કેવી રીતે ભરવાની તે રીત સાથે સંબંધિત છે. જો વડી અદાલતના
નિયમોનો નિયમ ૮(૨) પોતાના બળ પર લાગુ કરવામાં આવે, તો તેની સીધી
અસર કલમ ૩(૨)માં સમાયેલ વિધિ પર પડશે. અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪
હેઠળની કલમ ૩ની ઉપકલમ (૨) એ નિર્ધારિત કરે છે કે અનામતની કોઈપણ
અધૂરી રહેલી ખાલી જગ્યા આગળ ધપાવવાની અને તે જ વર્ષમાં અથવા અનુગામી
ભરતી વર્ષ અથવા વર્ષોમાં વિશેષ ભરતી દ્વારા ખાલી જગ્યાના એક અલગ વર્ગ તરીકે
ભરવાની રહેશે. તે વધુમાં એ પણ જણાવે છે કે આવી ખાલી જગ્યાના વર્ગને જે
ભરતી વર્ષમાં તે ભરાય છે તે વર્ષની ખાલી જગ્યાઓ સાથે એકત્રિત રીતે ગણવામાં ન
આવવો જોઈએ, એટલે કે અનુગામી કોઈપણ ભરતી વર્ષ અથવા વર્ષોમાં
અસ્તિત્વમાં રહેલી ખાલી જગ્યાઓ સાથે નહીં. તે વધુમાં આ પણ નિર્ધારિત કરે છે કે
અનામતના મહત્તમ ટકા, અર્થાત્ કુલ ખાલી જગ્યાઓના ૫૦%, નક્કી કરવા માટે
આવી આગળ ધપાવેલી ખાલી જગ્યાઓ ક્યારેય ગણતરીમાં લેવાઈ જ ન જોઈએ.
વડી અદાલતે તે જ વર્ષમાં વિશેષ ભરતીની કાર્યવાહી હાથ ધરી હતી, પરંતુ તેમ છતાં

તે જ વર્ષમાં અનામત વર્ગમાંથી તે જગ્યાઓ ભરી શકાયી નહોતી. ત્યારબાદ, વડી અદાલતે અનામત વર્ગની અધૂરી રહેલી ખાલી જગ્યાઓને અનુગામી ભરતી વર્ષ અથવા વર્ષોમાં ખાલી જગ્યાના એક અલગ વર્ગ તરીકે આગળ ધપાવવી જોઈતી હતી. તેથી, કલમ ૩(૨) લાગુ કરતાં, કોઈ નિશ્ચિત ભરતી વર્ષના અનામત વર્ગની આવી અધૂરી રહેલી ખાલી જગ્યાઓમાંથી કોઈપણ જગ્યા અન્ય કોઈ વર્ગના ઉમેદવારો દ્વારા, ભલે તે સીધી ભરતીના સ્ત્રોતના હોય કે અન્ય કોઈ સ્ત્રોતથી, અર્થાત્ સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોમાંથી નિયમિત બઢતી દ્વારા કે વિશેષ પ્રતિભા બઢતી દ્વારા, ભરવા માટે કોઈ અવકાશ રહેતો નથી. [પરિછેદ ૪૯ અને ૫૨] [૧૫૦-જી; ૧૫૧-જી-એચ; ૧૫૨-એ-જી]

૪.૨. અનામતનો નિયમ લાગુ કરતાં હોવા છતાં, વડી અદાલતે અનામતનો નિયમ કેટલી હદ સુધી અપનાવ્યો હતો તે જોવાનું જરૂરી છે. પૂર્ણ અદાલતે સ્વીકારેલ પસંદગી અને નિમણૂક સમિતિનો તા. ૨૪.૩.૨૦૦૯નો ઠરાવ વિશેષરૂપે એવો ઉલ્લેખ કરતો હતો કે ‘ખાલી જગ્યાઓ’ ૧૯૯૪ના અનામત અધિનિયમ મુજબ, સમયાંતરે થયેલા સુધારાઓ સાથે, ‘અનામત’ લાગુ કરીને ભરવાની રહેશે. તેથી, સ્પષ્ટ થાય છે કે જે અપનાવવામાં આવ્યું હતું તે માત્ર ‘અનામત’ હતું, અન્ય અનુસંગી પરિણામો નહીં. તેથી, જો સીધી ભરતીથી જિલ્લા ન્યાયાધીશોના પદો ભરાઈ ન શકે તો લેવાયેલી અનુસંગી કાર્યવાહી સંબંધિત ૧૯૯૪ના અનામત અધિનિયમની કલમ ૩(૨) અમલમાં લાવવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. વડી અદાલતના નિયમોની નિયમ ૭ લાગુ કરતાં એવો પરિણામ દર્શાવી શકાય નહીં, કારણ કે તે માત્ર અનામત માટેની જોગવાઈનો ઉલ્લેખ કરે છે અને તેનાથી વધુ કંઈ

નહીં. જ્યાં સુધી અનામત માટેની જોગવાઈનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી અનામત નિર્ધારિત કરતો કોઈ સરકારી આદેશ ન હોય ત્યારે ઉપલબ્ધ એકમાત્ર જોગવાઈ કલમ ૩(૧) છે. કલમ ૩(૨) તો માત્ર ખાલી રહેલ અનામત પદો ભરવા માટે અનુસરવાની પદ્ધતિ છે. સીધી ભરતીથી જિલ્લા ન્યાયાધીશોના ખાલી રહેલ અનામત પદો અંગેની પદ્ધતિનો પ્રશ્ન હોય, તો તે માત્ર નિયમ ૮ દ્વારા જ નિયંત્રિત થાય છે. હકીકતમાં, ઉક્ત નિયમની જોગવાઈ હેઠળના પરંતુકના બળે નિયમ ૮(૨) લાગુ કરતાં પણ અનામત વર્ગના ઉમેદવારોના હિતનું પૂરતું સંરક્ષણ થાય છે, જે ભાવિ વર્ષોમાં કરાનાર પસંદગીમાં જાળવી રાખવામાં આવે છે અને ભરવામાં આવે છે. [ફકરા ૫૫-૫૬] [૧૫૪-એફ-એચ; ૧૫૫-બી-એફ]

સ્ટેટ ઓફ બિહાર અને અન્ય વિ. બલ મુકુંદ સાહ અને અન્ય ૨૦૦૦ (૨) એસ.સી.આર. ૨૯૯ = (૨૦૦૦) ૪ એસ.સી.સી. ૬૪૦; અશોક પાલ સિંહ અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ જ્યુડિશિયલ સર્વિસિસ એસોસિએશન અને અન્ય ૨૦૧૦ (૧૨) એસ.સી.આર. ૨૫ = (૨૦૧૦) ૧૨ એસ.સી.સી. ૬૩૫ – અનુસરવામાં આવ્યું.

૪.૩ આથી, નિયમ ૭નો આશ્રય લઈને અનામતના નિયમને અપનાવવાના બળે, જ્યારે વડી અદાલતે તમામ અન્ય બાબતોમાં અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની કલમ ૩(૧) હેઠળ નિર્ધારિત મુજબ વિવિધ વર્ગો, અર્થાત્ એસસી, એસટી અને ઓબીસી માટેના ‘અનામત’ના નિર્ધારિત ટકાવારીના પરિમાણ સુધી જ તેનો અમલ કરવાનો નિર્ણય લીધો, ત્યારે એવું માનવું જ પડશે કે તે પોતાના જ નિયમો, અર્થાત્

ન્યાયિક સેવાને લગતા વડી અદાલતના નિયમો દ્વારા શાસિત રહેશે. [ફકરો ૫૮]
[૧૫૬-ઈ-એફ]

૪.૪. જ્યારે પદો અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ માટે અનામત રાખવામાં આવ્યા હતા, ત્યારે તેવા પદો સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોમાંથી ભરવાથી અનામતના નિયમ પર ગંભીર અસર થશે, કારણ કે એકવાર સીધી ભરતીના પદો અન્ય વર્ગના ઉમેદવારોમાંથી ભરાઈ જાય પછી નિયમ ૮(૨) ના પરંતુક હેઠળ જે રીતે તે ખાલી જગ્યાઓને આગળ ધપાવવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, તે પણ અમલમાં મૂકી શકાશે નહીં. જો આવી ખાલી જગ્યાઓ ‘સેવામાં રહેલા ઉમેદવારો’ દ્વારા બઢતીનો આશ્રય લઈને ભરવામાં આવી હોય, તો તે પરંતુકનો સરળતાથી અમલ કરીને ભવિષ્યના વર્ષોમાં સીધી ભરતીના સ્ત્રોતમાં તે ખાલી જગ્યાઓને આગળ ધપાવી શકાશે અને સંબંધિત ભરતી વર્ષોમાં જેટલી હદ સુધી તે ભરાઈ શકી ન હોય તેટલી હદ સુધી અનામતના નિયમને જાળવી શકાશે. જો ન ભરાયેલી અનામત ખાલી જગ્યાઓ સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોમાંથી ભરવામાં આવે, તો એવી ઊભી થયેલી પરિસ્થિતિ અનામતના નિયમને વિરુદ્ધ જશે, અને તેથી, તે સ્વીકાર્ય ગણાવી શકાય નહીં. [પરિચ્છેદ ૬૩] [૧૫૯-બી-એફ]

અશોક પાલ સિંહ અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ જ્યુડિશિયલ સર્વિસેસ એસોસિએશન અને અન્ય. ૨૦૧૦ (૧૨) એસ.સી.આર. ૨૫ = (૨૦૧૦) ૧૨ એસ.સી.સી. ૬૩૫ – નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

જ.પ. વડી અદાલતે અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ને અપનાવી, તેમાં જોગવાયેલ અને અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ની કલમ ૩(૧) હેઠળ નિર્ધારિત સંપૂર્ણ હદ સુધી અનામતનો નિયમ અપનાવ્યો હતો અને તે વર્ગની કોઈપણ ન ભરાયેલી ખાલી જગ્યાઓ બાબતે, વડી અદાલતે યોગ્ય રીતે નિયમ ૮(૨)માં સમાવાયેલ જોગવાઈનો આશરો લઈ, આ અદાલતે નિર્દેશ આપ્યા મુજબ તે વર્ષમાં વિશેષ ભરતી દ્વારા આવી જગ્યાઓ ભરવાની કાર્યવાહી કરી હતી; અને એવી રીતે જગ્યાઓ ન ભરાઈ શકવાના સંજોગોમાં, ‘ઇન સર્વિસ ઉમેદવારો’ની બઢતી દ્વારા આવી જગ્યાઓ ભરવાનો આશરો લઈને તથા નિયમ ૮(૨)ની પરંતુક જોગવાઈ લાગુ પાડી, તે જગ્યાઓને ભાવિ ભરતી વર્ષોમાં આગળ ધપાવી હતી. [ફકરો ૬૪] [૧૫-૭-એચ; ૧૬૦-એ]

જ.ક. નિયમ ૮(૨) નો આશ્રય લઈને પહેલેથી જ કરવામાં આવેલી જે કંઈ બઢતી હોય તેને અસ્પૃશ્ય રાખીને, વડી અદાલતને એવી પરવાનગી આપી શકાય કે સીધી ભરતીના સ્ત્રોતની અનામત શ્રેણીમાં વર્ષ ૨૦૦૯ દરમિયાન જે જેટલી જગ્યાઓ ભરાયેલી રહી ન હતી, તે સંખ્યાની જગ્યાઓ ભવિષ્યના વર્ષોમાં કરવામાં આવનાર ભરતીમાં ઉમેરવામાં આવે, જ્યાં સુધી વર્ષ ૨૦૦૯ સંબંધિત અનામત શ્રેણીની એવી ભરાયેલી ન રહેલી જગ્યાઓની તે સંખ્યા ભરી ન દેવામાં આવે. [ફકરો ૬૫] [૧૬૦-એફ-૭]

સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. અને અન્ય વિ. જોહરી માલ ૨૦૦૪ (૧) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૫૬૦ = (૨૦૦૪) ૪ એસ.સી.સી. ૭૧૪, યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. નવીન જિંદાલ અને અન્ય ૨૦૦૪ (૧) એસ.સી.આર. ૧૦૩૮ = (૨૦૦૪) ૨

એસ.સી.સી. ૫૧૦ અને શ્રી દ્વારકા નાથ તિવારી અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઑફ બિહાર
અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૫૯ એસ.સી. ૨૪૯; આર.કે. સભરવાલ અને અન્ય
વિ. સ્ટેટ ઑફ પંજાબ અને અન્ય ૧૯૯૫ (૨) એસ.સી.આર. ૩૫ = (૧૯૯૫) ૨
એસ.સી.સી. ૭૪૫ – સંદર્ભિત.

કેસ કાયદો સંદર્ભ

૨૦૦૪ (૧) સપ્લિ. એસ.સી.આર. ૫૬૦ નો પરા ૬ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

૨૦૦૪ (૧) એસ.સી.આર. ૧૦૩૮ નો પરિચ્છેદ ૬ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

એ.આઈ.આર. ૧૯૫૯ એસ.સી. ૨૪૯ નો પરિચ્છેદ ૬ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

૧૯૯૫ (૨) એસ.સી.આર. ૩૫ નો પરા ૭ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

૨૦૦૦ (૨) એસ.સી.આર. ૨૯૯નું અનુસરણ કરવામાં આવ્યું, પરિચ્છેદ ૧૨ અને
૪૭

૨૦૧૦ (૧૨) એસ.સી.આર. ૨૫ અનુસરવામાં આવ્યું પરિચ્છેદ ૧૨ અને ૫૯

૧૯૮૪ (૧) એસ.સી.આર. ૯૩૯ નો પરિચ્છેદ ૩૦ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

દિવાની અપીલ અધિકારક્ષેત્ર: દિવાની અપીલ ક્રમાંક ૧૯૫૬-૧૯૫૭ સન ૨૦૧૫.

અલ્હાબાદ સ્થિત ન્યાયવિભાગની વડી અદાલત દ્વારા નાગરિક વિવિધ રિટ
અરજીઓ ક્રમાંક ૨૦૫૬૬ અને ૫૭૬૨૫, ૨૦૧૦ માં તા. ૦૨.૦૩.૨૦૧૨ ના
ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

સાથે

સી. એ. નં. ૧૯૯૨-૧૯૯૩ અને ૧૯૫૮-૧૯૫૯ ઓફ ૨૦૧૫

દિનેશ દ્વિવેદી, મનીષ શંકર શ્રીવાસ્તવ, કૃષ્ણમ મિશ્રા, ચશાર્થ કાંથ, મીનાક્ષી વિજ, પી. કે. જૈન, સૌરભ જૈન, જે. એન. ઝા, પી. કે. ગોસ્વામી, વિભૂતિ સુશાંત ગુપ્તા, મુશ્તાક અહમદ અપીલકર્તાઓ તરફથી.

ઈશાદ અહમદ, એ.એ.જી., અભિષ્ કુમાર, સુદીપ કુમાર, અશોક કે. શ્રીવાસ્તવ, પ્રત્યુષ કુમાર પ્રતિવાદીઓ તરફથી.

અદાલતનો ચુકાદો નીચે મુજબ પ્રગટ કરવામાં આવ્યો હતો

ફકિર મોહમ્મદ ઇબ્રાહિમ કલીકુલ્લા, ન્યાયાધીશ.

૧. રજા મંજૂર કરવામાં આવી.

૨. ઉપરોક્ત અપીલોમાં સંકળાયેલા મુદ્દાઓ સમાન હોવાથી, આ બધી અપીલોનો નિકાલ આ સામૂહિક ચુકાદા દ્વારા કરવામાં આવે છે. તેમ છતાં, અમે વડી અદાલતની ખંડપીઠે દિ. ૦૨.૦૩.૨૦૧૨ના ચુકાદા દ્વારા એસ.એલ.પી. (સી) ૧૧૯૨૪-૨૫/૨૦૧૨ માં વિચારેલા તથ્યોનો ઉલ્લેખ કરીએ છીએ.

૩. રિટ અરજીઓમાં પડકાર વડી અદાલતે ઉત્તર પ્રદેશ ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવા નિયમો, ૧૯૭૫ (આગામીમાં "નિયમો" તરીકે ઉલ્લેખિત) ની નિયમ ૮(૨) લાગુ કરીને, ભરાયા વગર રહેલી અનામત ખાલી જગ્યાઓમાં, જેમાં સીધી ભરતીથી જિલ્લા ન્યાયાધીશોના પદ માટેની ૩૪ જગ્યાઓનો સમાવેશ થાય છે, તે પદો પર 'સેવામાં

રહેલા ઉમેદવારો' માંથી બઢતી દ્વારા કરેલી નિમણૂક સામે હતો. વડી અદાલતની વિભાગીય પીઠે રિટ અરજીઓ ફગાવી દીધી હતી. તેનાથી વ્યથિત થઈ, અપીલકર્તાઓ આ અપીલો લઈને આગળ આવ્યા છે.

જ. સંક્ષિપ્ત હકીકતોનો ઉલ્લેખ કરીએ તો, ૧૫.૦૪.૨૦૦૮ના રોજ વડી અદાલતે ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં ૬૮ ખાલી જગ્યાઓ ભરવા માટે જાહેરાત કરીને અરજીઓ મંગાવી હતી. આ ૬૮ ખાલી જગ્યાઓમાંથી ૨૪ જગ્યાઓ ખુદ્દી શ્રેણી માટે, ૨૧ અન્ય પછાત વર્ગો (ઓબીસી) માટે, ૨૧ અનુસૂચિત જાતિ માટે અને ૨ અનુસૂચિત જનજાતિ માટે નિર્ધારિત હતી. એ બાબત વિવાદાસ્પદ નથી કે ખુદ્દી શ્રેણીની બધી ૨૪ જગ્યાઓ ગુણક્રમના આધારે ભરાઈ ગઈ હતી. ઓબીસીની ૨૧ જગ્યાઓમાંથી માત્ર ૧૦ ઉમેદવારોની જ નિમણૂક થઈ શકી અને ૧૧ જગ્યાઓ ખાલી રહી ગઈ. અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિની કુલ ૨૩ જગ્યાઓ પણ ભરાઈ નહોતી. આવી રીતે ખાલી રહેલી ૩૪ જગ્યાઓમાં વડી અદાલતે 'ઈન સર્વિસ ઉમેદવારો' ને બઢતી આપી હતી. અપીલકર્તાઓ લેખિત પરીક્ષામાં સફળ થયા હતા અને તેઓ મુલાકાત માટે પણ હાજર રહ્યા હતા. અપીલકર્તાઓના મતે, નિયમોની નિયમ ૮(૨) લાગુ પાડીએ તો પણ બધી ૬૮ જગ્યાઓ સીધી ભરતીની જગ્યાઓ હતી અને પ્રથમ તબક્કામાં ખાલી રહેલી જગ્યાઓ માત્ર સીધી ભરતીના સ્ત્રોતમાંથી આવેલા અન્ય સફળ ઉમેદવારોમાંથી જ ભરવી જોઈએ હતી. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, દલીલ એવી હતી કે માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે કોઈ પણ શ્રેણીમાંથી, એટલે કે ખુદ્દી શ્રેણી અથવા ઓબીસી અથવા અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિ જેવી અન્ય કોઈ શ્રેણીમાંથી, સીધી ભરતીના સ્ત્રોતનો અન્ય કોઈ સફળ ઉમેદવાર ઉપલબ્ધ ન

હોય, ત્યારે અને ત્યારે જ વડી અદાલત 'ઇન સર્વિસ ઉમેદવારો' ને બઢતી આપવાનો આશ્રય લઈ શકતી. અન્ય રીતે કહીએ તો, અપીલકર્તાઓના મતે, જાહેર કરાયેલ જગ્યાઓ સીધી ભરતી દ્વારા ભરવાની હોવાથી, તે ભરતીના તે નિશ્ચિત સ્ત્રોત માટે જ હતી, એટલે કે "ડાયરેક્ટ રિફૂટ", અને તે સ્ત્રોતના માત્ર તે બધા સફળ ઉમેદવારો, એટલે કે 'ડાયરેક્ટ રિફૂટ', જ પ્રથમ તબક્કામાં કોઈ પણ શ્રેણીની, એટલે કે ખુદી અથવા ઓબીસી અથવા અનુસૂચિત જાતિ અથવા અનુસૂચિત જનજાતિની, ખાલી રહેલી જગ્યાઓ પર નિમણૂક માટે વિચારણા પાત્ર હતા; અને તે સ્ત્રોતમાંથી કોઈ ઉમેદવાર ઉપલબ્ધ ન હોય ત્યારે અને ત્યારે જ વડી અદાલત તે જગ્યાઓ 'ઇન સર્વિસ ઉમેદવારો' ને બઢતી દ્વારા ભરવાનો આશ્રય લઈ શકતી. કારણ કે અપીલકર્તાઓની ઉપરોક્ત રજૂઆત વડી અદાલતને સ્વીકાર્ય થઈ નહોતી, તેથી અપીલકર્તાઓ અમારી સમક્ષ ઉપસ્થિત થયા છે.

૫. અમે અપીલકર્તાઓ તરફથી વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી દ્વિવેદી, વડી અદાલત તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી અશોક શ્રીવાસ્તવ અને રાજ્ય તરફથી વધારાના એડવોકેટ જનરલ શ્રી ઈરશાદ અહમદને સાંભળ્યા.

૬. વડી અદાલતના ચુકાદાને પડકારતાં શ્રી દ્વિવેદી, વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ, દ્વારા રજૂ કરાયેલ દલીલો ત્રિવિધ હતી. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે રજૂ કર્યું કે અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગો માટે ઉત્તર પ્રદેશ જાહેર સેવાઓ (અનામત) અધિનિયમ, ૧૯૯૪ (આગળ "૧૯૯૪નો અનામત અધિનિયમ" તરીકે ઉલ્લેખિત) માં જે રીતે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તે મુજબ વડી અદાલત દ્વારા અનામતનો નિયમ લાગુ કરવા માટે, સરકાર દ્વારા પસાર કરાયેલા

અને આવી અનામત સંબંધિત માત્ર આદેશોનો સ્પષ્ટ સ્વીકાર થવો જોઈએ હતો, અધિનિયમનો સ્વીકાર નહીં. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલની ઉક્ત દલીલ નિયમ ૭ની વિશિષ્ટ સામગ્રી પર આધારિત હતી. ત્યારબાદ વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે દલીલ કરી કે નિયમ ૭ હેઠળ અનામતનો નિયમ લાગુ કરવા માટે વડી અદાલતે અનામત સંબંધિત એવો આદેશ સ્વીકારવો જરૂરી હતો અને અપીલકર્તાઓના મતે, અનામત માટેની જોગવાઈ કરતો સરકારનો કોઈપણ આદેશ અથવા વડી અદાલતે દાવો કર્યો મુજબ ૧૯૯૪ના અનામત અધિનિયમનો અમલ, એમ પૈકી કોઈનું પણ સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો નહોતો. ત્યારબાદ એવી દલીલ કરવામાં આવી કે નિયમ ૭ હેઠળ વડી અદાલતે અનામતનો નિયમ સ્વીકાર્યો હતો એવો વડી અદાલતનો દાવો સત્ય ન હતો. અંતે એવી દલીલ કરવામાં આવી કે જો માન્ય રાખીએ કે સમગ્ર અનામત અધિનિયમ તેણે સ્વીકાર્યો હતો એવો વડી અદાલતનો દાવો યોગ્ય હતો, તો પણ અનામત અધિનિયમની કલમ ૩(૨)નું ઉલ્લંઘન થયું હતું અને પરિણામે વર્ષ ૨૦૦૯ની સીધી ભરતીની ખાલી રહી ગયેલી જગ્યાઓ ‘સેવામાં રહેલા ઉમેદવારો’ને બઢતી આપીને ભરવામાં આવી હતી, તે રદ થવા પાત્ર હતી. પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે આ સર્વોચ્ચ અદાલતના બંધારણીય ખંડપીઠના રાજ્ય ઓફ બિહાર અને અન્ય વિ. બાલ મુકુંદ સાહ તથા અન્યો – (૨૦૦૦) ૪ એસ.સી.સી. ૬૪૦ (સી.બી.) માં અહેવાલિત નિર્ણય પર, તેમજ અશોક પાલ સિંહ તથા અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ ન્યાયિક સેવા એસોસિયેશન તથા અન્ય – (૨૦૧૦) ૧૨ એસ.સી.સી. ૬૩૫, રાજ્ય ઓફ યુ.પી. તથા અન્ય વિ. જોહરી મલ – (૨૦૦૪) ૪ એસ.સી.સી. ૭૧૪, યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. નવીન જિંદલ તથા

અન્ય - (૨૦૦૪) ૨ એસ.સી.સી. ૫૧૦ અને શ્રી દ્વારકા નાથ તિવારી તથા અન્ય વિ. રાજ્ય ઓફ બિહાર તથા અન્ય - એ.આઈ.આર. ૧૯૫૯ એસ.સી. ૨૪૯ (સી.બી.) માં અહેવાલિત નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો.

૭. ઉપરોક્ત રજૂઆતોના વિરોધમાં વડી અદાલત તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન સ્થાયી વકીલ શ્રી રાઘવેન્દ્ર શ્રીવાસ્તવે રજૂ કર્યું કે અનામત વર્ગ માટે નિયત પદો પર કરવામાં આવેલી નિમણૂકોને પડકારવાનો અપીલકર્તાઓને કોઈ લોકસ સ્ટેન્ડી નથી; સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૩(૩) હેઠળ "કાયદો"માં અન્ય બાબતો ઉપરાંત અધિનિયમ, નિયમો, વિનિયમો અને સરકારના આદેશોનો સમાવેશ થાય છે અને તેથી વડી અદાલતે સમગ્ર અનામત અધિનિયમ સ્વીકાર્યો તે બાબતમાં કોઈ ખામી ગણાવી શકાય નહીં. તેમણે આ અદાલતના આર.કે. સભરવાલ તથા અન્ય વિ. પંજાબ રાજ્ય તથા અન્ય - (૧૯૯૫) ૨ એસ.સી.સી. ૭૪૫ અને પશુપતિ નાથ સુક્લ વિ. નેમ ચંદ્ર જૈન તથા અન્ય - (૧૯૮૪) ૨ એસ.સી.સી. ૪૦૪ એવા અહેવાલિત નિર્ણયોમાં આધાર મૂક્યો. વિદ્વાન સ્થાયી વકીલના જણાવ્યા અનુસાર, પસંદગી સમિતિની બેઠકની કાર્યવાહી મુજબ, જેને પૂર્ણ અદાલતે પણ મંજૂરી આપી હતી, નિયમોના નિયમ ૭ અનુસાર સમગ્ર રીતે અનામત અધિનિયમ અપનાવવામાં આવ્યો હતો અને તેથી વડી અદાલતની કાર્યવાહી પડકારવામાં આવી શકતી નહોતી. વિદ્વાન સ્થાયી વકીલે આ અદાલતે અગાઉના ચરણમાં આઈ.એ. નં. ૮૭ ઓફ ૨૦૧૦ માં પસાર કરેલા આદેશનો ઉલ્લેખ કરીને દલીલ કરી કે અનામત અધિનિયમની કલમ ૩(૨) લાગુ કરતાં અને તે આદેશમાં આ અદાલતે આપેલા નિર્દેશ મુજબ, તે ૪ વર્ષે ભરાયા વગર રહેલી અનામત ખાલી જગ્યાઓ ભરવા માટે

ફરીથી પસંદગી કરવામાં આવી હતી અને તે પ્રક્રિયામાં પણ બેઠકો ભરાઈ શકી નહોતી, તેથી વડી અદાલતે નિયમોના નિયમ ૮(૨) નો આશ્રય લઈ તે ભરાયા વગર રહેલી ખાલી જગ્યાઓ પર “ઇન સર્વિસ ઉમેદવારો” ને બઢતી આપી હતી. વિદ્વાન સ્થાયી વકીલે આગળ દલીલ કરી કે નિયમ ૮(૨) ની પરંતુક જોગવાઈનું કડક પાલન કરવામાં આવ્યું હતું અને વર્ષ ૨૦૦૯ ની જે ખાલી જગ્યાઓ “ઇન સર્વિસ ઉમેદવારો” માંથી ભરવામાં આવી હતી, તે અનુગામી વર્ષોમાં બાદમાં અનામત વર્ગની ખાલી જગ્યાઓ તરીકે આગળ ધપાવવામાં આવી હતી. તેથી વિદ્વાન વકીલે દલીલ કરી કે વર્ષ ૨૦૦૯ ના ડાયરેક્ટ રિફ્રૂટ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજના પદોની નિમણૂક અને ભરતીઓમાં કોઈ ઉદ્ધંધન થયું નહોતું અને આ અદાલત દ્વારા કોઈ હસ્તક્ષેપ કરવો આવશ્યક બનતો નથી.

૮. સંબંધિત પક્ષકારોના માનનીય વકીલોને સાંભળ્યા બાદ, આ અપીલોમાં વિચારણા માટે ઉદ્ભવતા પ્રશ્નો નીચે મુજબ છે:

અપીલકર્તાઓને, વડી અદાલત દ્વારા સીધી ભરતીના પદોમાં અનામત વર્ગોની ભરાયા વગર રહેલી ખાલી જગ્યાઓને 'સેવામાં રહેલા ઉમેદવારો' ની બઢતી દ્વારા ભરવાની પ્રક્રિયામાં કરાયેલ નિયુક્તિઓને પડકારવાનો અધિકાર છે કે નહીં—

શું વડી અદાલત વડી અદાલતના નિયમોની નિયમ ૭ પર આધાર રાખીને ૧૯૯૪ના અનામત અધિનિયમને માન્ય રીતે અપનાવી શકતી હતી—

૧૯૯૪ નો અનામત અધિનિયમ અથવા અનામતની જોગવાઈ કરતી સરકારના કોઈપણ આદેશને, વડી અદાલતે પોતાના દાવા મુજબ, વિધિસર સ્વીકાર્યો હતો કે કેમ—

નિયમ ૮(૨) હેઠળ બઢતીના માર્ગે સીધી ભરતીની ખાલી પડેલી જગ્યાઓ ભરતાં વખતે, શું વડી અદાલતે એ ભૂલ કરી કે તેણે અપીલકર્તાઓને વિચારણા હેઠળ લીધા નહીં, જ્યારે તેઓ સફળ ઉમેદવારો હતા અને એકદમ એ જ સ્ત્રોત, એટલે કે સીધી ભરતી, માંથી આવેલ હતા, અને નિયમ ૮(૨) મુજબ પણ પ્રથમે વિચારણા માટે પાત્ર તો માત્ર તેઓ જ હતા કે નહીં—

એવું માન્ય ધરીને કે ૧૯૯૪ નો અનામત અધિનિયમ વડી અદાલતે માન્ય રીતે અપનાવ્યો હતો, તો પણ ઉક્ત અધિનિયમની કલમ ૩(૨) ને અવગણીને, શું વડી અદાલત 'ઇન સર્વિસ ઉમેદવારો' ની બઢતીના માર્ગે પદો ભરવામાં ન્યાયસંગત હતી?

૯. જ્યાં સુધી પ્રથમ પ્રશ્નનો સંબંધ છે, એટલે કે અપીલકર્તાઓની લોકસ સ્ટેન્ડી બાબતનો, જે વડી અદાલત માટેના વિદ્વાન સ્થાયી વકીલના આગ્રહે ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો, ત્યાં દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અપીલકર્તાઓ સામાન્ય વર્ગના હતા અને જે જગ્યાઓ ભરવામાં આવી હતી તે બધી અનામત વર્ગની જગ્યાઓ હતી અને તેથી અપીલકર્તાઓને વડી અદાલતની કાર્યવાહી પડકારવાનો કોઈ અધિકારસ્થાન નહોતો. ઉક્ત દલીલના સમર્થનમાં આ અદાલતના બંધારણીય પીઠના આર.કે. સભરવાલ (ઉપરોક્ત) તરીકે અહેવાલિત ચુકાદા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો. પરિણેદ જ માં, આ અદાલતે એવું ઠરાવ્યું હતું કે જ્યારે કોઈ નિશ્ચિત કેડર અંગે અનામતનું ટકાવાર પ્રમાણ નક્કી કરવામાં આવે, ત્યારે અનામત વર્ગના નોંધપાત્ર સંખ્યાના ઉમેદવારોની સામાન્ય વર્ગ સામે નિમણૂક થઈ હોય, તો નિર્ધારિત અનામતનું તે ટકાવાર પ્રમાણ વધારામાં આપવું જ પડે. ઉક્ત ચુકાદાના તે ગુણોત્તર

પર આધાર રાખીને દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અપીલકર્તાઓને કોઈ અધિકારસ્થાન નહોતું.

૧૦. જ્યારે અમે વિદ્વાન સ્થાયી વકીલની દલીલનું પરીક્ષણ કરીએ છીએ, ત્યારે એ દર્શાવવું આવશ્યક બને છે કે વડી અદાલત સમક્ષ રિટ અરજામાં પડકાર એ ‘અનામત વર્ગ’ની ખાલી રહેલી જગ્યાઓ પર ‘સેવામાં રહેલા ઉમેદવારો’ને બઢતી આપીને કરવામાં આવેલી નિમણૂકને લગતો હતો, જે નિયમોનો નિયમ ૮(૨)નું ઉદ્ધંધન કરીને કરવામાં આવી હતી. દલીલ એવી હતી કે આવી નિમણૂકો બઢતીના આધારે કરતી વખતે, વડી અદાલતે ‘સીધી ભરતી’ સ્ત્રોતમાં સ્પર્ધા કરીને સફળ થયેલા એવા ઉમેદવારોને અવગણ્યા હતા, ભલે તેઓ સામાન્ય વર્ગના હતા. પડકાર એ આધાર પર હતો કે જ્યારે ભરતીનો સ્ત્રોત સીધી ભરતી હતો, ત્યારે નિમણૂક માટે પ્રથમ હતામાં સીધી ભરતીના સ્ત્રોતમાં ઉપલબ્ધ ઉમેદવારોનો વિચાર કર્યા વિના, વડી અદાલત ‘સેવામાં રહેલા ઉમેદવારો’ને બઢતી આપવાના માર્ગે આ જગ્યાઓ ભરવાનો આશ્રય લઈ શકતી નહોતી. હકીકતમાં, વડી અદાલતનું એવું વલણ નથી કે અનામત વર્ગની જગ્યાઓને, અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની કલમ ૩(૨) હેઠળ જોગવાઈ મુજબ, અનામત વર્ગના ઉમેદવારોમાંથી પસંદગી અને નિમણૂક માટે યથાવત રાખવામાં આવી હતી. વર્તમાન હેતુ માટે કલમ ૩(૨) પર એક નજર કરતાં જણાય છે કે અનામત વર્ગની જગ્યાઓ ભરવામાં અસમર્થતા ઊભી થાય તો, પસંદગીની પ્રક્રિયા તે જ વર્ષમાં ચાલુ રાખવી જોઈએ જેમાં અગાઉ પસંદગી કરવામાં આવી હતી, અને ત્યારબાદ પણ જો તે ખાલી જ રહે, તો ભવિષ્યના ભરતી વર્ષો માટે તે જગ્યા ખાલી રાખવી જોઈએ. કારણ કે વડી અદાલતે, આ અદાલત દ્વારા આઈ.એ.

નં. ૮૭ ઓફ ૨૦૧૦ માં આપવામાં આવેલા નિર્દેશ મુજબ, તે જ વર્ષમાં પસંદગી દ્વારા ભરવાનો પ્રયાસ કરવા સિવાય, ઉક્ત પ્રક્રિયા અપનાવી નથી, તેથી એવું કહેવું જરૂરી બને છે કે અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની કલમ ૩(૨) હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું કડકપણે પાલન કરવામાં આવ્યું નહોતું એવી દલીલ કરવા પૂરતો અવકાશ હતો. કલમ ૩(૨) સર્વથા લાગુ પડશે કે નહીં, તે આ અપીલમાં સંકળાયેલો બીજો એક પ્રશ્ન છે, જેના વિષે અમે યોગ્ય તબક્કે વિગતવાર વિચારણા કરીશું.

૧૧. ઉપરોક્ત દર્શાવેલ પૃષ્ઠભૂમિમાં, જ્યારે અમે વડી અદાલતના વિદ્વાન સ્થાયી વકીલ દ્વારા અપીલકર્તાઓની લોકસ સ્ટેન્ડી અંગે રજૂ કરાયેલ દલીલનું પરીક્ષણ કરીએ છીએ, ત્યારે એ કહેવું અનિવાર્ય બને છે કે 'સીધી ભરતી' સ્ત્રોતના સફળ ઉમેદવારો તરીકેના અપીલકર્તાઓને, અનામત વર્ગના હોવા છતાં, તે જ સ્ત્રોત એટલે કે 'સીધી ભરતી'ના ખાલી રહેલા પદો પર નિમણૂક મેળવવાના તેમના અધિકાર અંગેનો વિશાળ પ્રશ્ન વિચારણા લાયક છે અને તે અપીલકર્તાઓને રિટ અરજીમાં કરેલ પડકાર ઉઠાવવાથી વંચિત કરનારું બની શકતું નથી. જો અપીલકર્તાઓ ઉક્ત દલીલના આધાર પર પોતાનો મુદ્દો સ્થાપિત કરવામાં સફળ થાય, તો એ કહેવું પડશે કે વડી અદાલતે નિયમ ૮(૨) હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અપનાવીને પદો ભરવાના જે પગલા લીધા છે, તેના વિરુદ્ધનો તેમનો પડકાર પડકારના મુદ્દા તરીકે વિધિસર રીતે ઉઠાવી શકાય છે. પરિણામે, એવું ઠરાવવું પડશે કે નિયમોનો નિયમ ૮(૨) અમલમાં મૂકી વડી અદાલતે કરેલી નિમણૂકને પડકારવાનો અપીલકર્તાઓને પૂર્ણ અધિકાર હતો. આ કેસની ઉપરોક્ત વિશિષ્ટતાઓના પ્રકાશમાં, અમને વડી અદાલતના વિદ્વાન વકીલે જેના પર આધાર

મૂક્યો છે તે નિર્ણય લાગુ કરવાની કોઈ સંભાવના જણાતી નથી, કારણ કે તે સંપૂર્ણપણે ભિન્ન સિદ્ધાંત પર આધારિત છે.

૧૨. વડી અદાલતના નિયમોના નિયમ ૭ તેમજ નિયમ ૮(૨) પર આધારિત આ દલીલની તપાસ કરતાં, અમને આ અદાલતના બંધારણીય પીઠના સ્ટેટ ઓફ બિહાર વિ. બાલ મુકુન્દ સાહ (ઉપરોક્ત) અને અશોક પાલ સિંહ (ઉપરોક્ત) તરીકે અહેવાલિત નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય લાગે છે. બંધારણીય પીઠના આ નિર્ણયમાં વિચારણા માટે જે પ્રશ્ન રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો તે એવો હતો કે, “અપીલકર્તા રાજ્ય બિહારની વિધાનસભા બિહાર રિઝર્વેશન ઓફ વેકન્સીઝ ઇન પોસ્ટ્સ એન્ડ સર્વિસીઝ (ફોર શેડ્યૂલ્ડ કાસ્ટ્સ, શેડ્યૂલ્ડ ટ્રાઇબ્સ એન્ડ અદર બેકવર્ડ ક્લાસેસ) અધિનિયમ, ૧૯૯૧ (આગળ “અધિનિયમ” તરીકે ઉલ્લેખિત) ઘડવા માટે સક્ષમ હતી કે નહીં, જેટલી હદ સુધી તેની કલમ ૪ દ્વારા રાજ્યની ન્યાયવ્યવસ્થામાં, પટણા વડી અદાલતના અધિનસ્ત એવા જિલ્લા ન્યાયાધીશોના પદો તેમજ તળિયાના સ્તરે નીચલી ન્યાયવ્યવસ્થાના તે પદો, જે બિહાર જ્યુડિશિયલ સર્વિસ (રેક્રૂટમેન્ટ) નિયમો, ૧૯૫૫ની જોગવાઈઓથી શાસિત છે, તેમાં સીધી ભરતી માટે અનામત લાદવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો. નાગરિક અપીલ ક્રમાંક ૯૦૭૨/૧૯૯૬ જિલ્લામાં ન્યાયવ્યવસ્થાના પદોમાં અનામતના પ્રશ્ન સાથે સંબંધિત છે, જ્યારે સંલગ્ન અપીલ સંબંધિત જિલ્લા અદાલતો હેઠળ તળિયાના સ્તરે અધિનસ્ત ન્યાયવ્યવસ્થાના પદો સાથે સંબંધિત છે.....”

૧૩. ઉક્ત દલીલનો વિચાર કરતાં, નિર્ધારણ માટેના મુદ્દાઓ ફક્ત ૧૭ માં ઘડવામાં આવ્યા હતા, જે નીચે મુજબ છે:

"૧૭. ઉપરોક્ત પરસ્પર વિરુદ્ધ દલીલોના પ્રકાશમાં, અમારા નિર્ધારણ માટે નીચેના મુદ્દાઓ ઉપસ્થિત થાય છે:

૧. શું ૧૯૯૧નો વિવાદિત અધિનિયમ, તેની સ્પષ્ટ ભાષા અનુસાર, બિહાર રાજ્યની "ન્યાયિક સેવા" ને આવરી લે છે.

૨. મુદ્દો ૧ નો જવાબ હકારાત્મક હોય તો, પ્રશ્ન એ છે કે પડકારાયેલ અધિનિયમની જોગવાઈઓ, વિશેષ કરીને તેની કલમ ૪, તેની અધિનસ્ત ન્યાયતંત્ર પર લાગુ પડતી હદ સુધી, ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૩૩ અને ૨૩૪ થી પરે હોવાથી અસંવિધાનિક ઠરશે કે કેમ અને તેથી ટકી શકશે નહીં.

૩. વૈકલ્પિક રીતે, શું ઉપરોક્ત અધિનિયમની જોગવાઈઓનું મર્યાદિત અર્થઘટન એ રીતે કરવું આવશ્યક છે કે અધિનિયમની કલમ ૪, બિહાર સુપરિયર ન્યાયિક સર્વિસ નિયમો, ૧૯૫૧ ની અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ બિહાર સુપરિયર ન્યાયિક સર્વિસમાં આવરી લેવાયેલા પદો પરની સીધી ભરતી માટે તેમજ જિલ્લા ન્યાયતંત્ર હેઠળના સબઓર્ડિનેટ જજો અને મુંસિફોના પદોનો સમાવેશ કરતી, બિહાર જ્યુડિશિયલ સર્વિસ (ભરતી) નિયમો, ૧૯૫૫ દ્વારા શાસિત બિહાર ન્યાયિક સર્વિસ માટે લાગુ પડશે નહીં, એમ ઠરાવીને વાંચવાની આવશ્યકતા છે કે નહીં.

૪. અંતિમ આદેશ શું.

ઉપરોક્ત નિર્ધારણાર્થેના મુદ્દાઓ પર અમે વિચારણા કરીએ તે પહેલાં, આ મુદ્દાઓ દ્વારા ઉપસ્થિત કરાયેલા વિવાદના નિરાકરણ પર સીધી અસર ધરાવતી સંવિધાનની સંબંધિત જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખવું આવશ્યક રહેશે.

૧૪. મુદ્દા ક્રમાંક એક અંગે, બંધારણીય ખંડપીઠે પરિચ્છેદ ૨૭ માં નીચે મુજબનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો:

૨૭.....ઉપરોક્ત અધિનિયમની યોજનાના આધારે, વડી અદાલતે વિવાદિત ચુકાદામાં એવો મત વ્યક્ત કર્યો છે કે બિહાર રાજ્યની ન્યાયતંત્રની કચેરીઓ અથવા વિભાગો માટે કલમ ૪નું અમલીકરણ માત્ર જિલ્લાની અદાલતો અને તેની અધીનસ્થ અદાલતોના મંત્રાલયીન સ્ટાફને જ આવરી લેશે અને તેમાં પીઠાસીન અધિકારીઓનો સમાવેશ થતો નથી અને તેથી, કલમ ૪ જિલ્લા ન્યાયતંત્ર તેમજ અધીનસ્થ ન્યાયતંત્રના પીઠાસીન અધિકારીઓના પદો પરની સીધી ભરતીને નિયંત્રિત કરશે નહીં. કલમ ૪ની સંબંધિત જોગવાઈઓને વ્યાખ્યાત્મક જોગવાઈઓ સાથે વાંચતાં તેની સ્પષ્ટ ભાષાને ધ્યાનમાં લેતાં, આ પ્રકારની તર્કરખાની મૂળવણી કરવી મુશ્કેલ છે. તે સ્પષ્ટ થાય છે કે બિહાર રાજ્યના ન્યાયતંત્રની "કોઈપણ કચેરી" શબ્દપ્રયોગમાં સ્વાભાવિક રીતે માત્ર મંત્રાલયીન સ્ટાફ જ નહીં, પરંતુ રાજ્યના ન્યાયતંત્રમાં આવતી અદાલતોના પીઠાસીન અધિકારીઓ સહિતના અધિકારીઓનો પણ સમાવેશ થાય છે. એક વાર અધિનિયમની સંબંધિત જોગવાઈઓની સ્પષ્ટ ભાષાના આધારે તે નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં આવે, ત્યારબાદ એવું માનવામાં આવી શકતું નથી કે કલમ ૪નો વ્યાપ જિલ્લા અદાલતો તેમજ તેની અધીનસ્થ અદાલતોમાં પીઠાસીન અધિકારીઓના પદો પરની સીધી ભરતી માટેના અનામતને નિયંત્રિત કરવા માટે લાગુ પડશે નહીં, કારણ કે તેઓ બધા બિહાર રાજ્યના ન્યાયતંત્રનો અભિન્ન અંગ બનશે અને તેમને રાજ્ય ન્યાયતંત્રમાં પદધારકો તરીકે ગણવા પડશે. પરિણામે, વડી અદાલત તરફથી પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી ઠાકુરે રજૂ કરેલી આ દલીલ સાથે

સહમત થવું શક્ય નથી કે અધિનિયમની સ્પષ્ટ જોગવાઈઓના આધારે કલમ ૪ અધીનસ્થ ન્યાયતંત્રના પદો પરની ભરતીને નિયંત્રિત કરવા લાગુ પડી શકતી નથી. તેથી, નિર્ધારણ માટેનો પ્રથમ મુદ્દો અપીલકર્તાઓના પક્ષમાં અને પ્રતિવાદીઓના વિરોધમાં હકારાત્મક રીતે ઉત્તરિત થવો જોઈએ.

૧૫. મુદ્દા નંબર બે અંગે, પરિચ્છેદ ૩૦, ૩૧ અને ૩૨ માં સ્થિતિ નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવી હતી:

૩૦. એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે કે ન તો અનુચ્છેદ ૨૩૩ અને ન તો અનુચ્છેદ ૨૩૪ માં, અનુચ્છેદ ૯૮, ૧૪૬, ૧૪૮, ૧૮૭, ૨૨૯(૨) અને ૩૨૪(૫) માં જેવું આપણે જોઈએ છીએ તેવી, યોગ્ય વિધાનમંડળ દ્વારા કરવામાં આવેલા કોઈ અધિનિયમને આધીન હોવાની કોઈ જોગવાઈ સમાયેલ નથી. આ અનુગામી અનુચ્છેદોમાં સંસદ અથવા વિધાનમંડળ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદાની જોગવાઈઓને આધીન રહી સંબંધિત સત્તાધિકારીઓની [પિક] નિયમ-નિર્માણ સત્તા અંગે જોગવાઈઓ સમાયેલ છે. ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૩૩ અને ૨૩૪ માં આવી જોગવાઈ સ્પષ્ટપણે ગેરહાજર છે. તેથી, અપીલકર્તા રાજ્ય તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલની આ દલીલ સાથે સંમત થવું શક્ય નથી કે આ અનુચ્છેદો માત્ર રાજ્યપાલની નિયમ-નિર્માણ સત્તા સાથે સંબંધિત છે, પરંતુ સક્ષમ વિધાનમંડળની વિધાન સત્તાને સ્પર્શતા નથી. ધ્યાનમાં રાખવું પડશે કે એકવાર સંવિધાન જિલ્લાની ન્યાયિક સેવા તથા અધિનસ્ત ન્યાયિક સેવામાં ભરતી અને નિમણૂકનું નિયમન કરવા માટે સંપૂર્ણ સંહિતા પ્રદાન કરે છે, ત્યારે તે કોઈ પણ અન્ય બાહ્ય એજન્સીના હસ્તક્ષેપથી સુરક્ષિત બની જાય છે. આપણે સંવિધાનની

યોજના અને તેના મૂળભૂત માળખાને ધ્યાનમાં રાખવું પડશે કે કાર્યપાલિકાને ન્યાયતંત્રથી અલગ રાખવાની છે. તેથી, અનુચ્છેદ ૩૦૯ નો સામાન્ય વ્યાપ, જિલ્લા ન્યાયાધીશો અને અધીનસ્ત ન્યાયતંત્રના ન્યાયાધીશોની નિમણૂક સંબંધિત આ સંપૂર્ણ સંહિતાને આધીન રાખીને વાંચવાનો રહેશે.

૩૧. આ સંદર્ભમાં, અમારે કલમ ૨૪૫ ને પણ ધ્યાનમાં રાખવાની છે, જે તેની સ્પષ્ટ શબ્દરચના મુજબ બંધારણની અન્ય જોગવાઈઓને આધીન બનાવવામાં આવી છે, જેમાં કલમો ૨૩૩ અને ૨૩૪ નો સમાવેશ થાય છે. પરિણામે, જિલ્લા ન્યાયાધીશો અને આધાર સ્તરે અધીનસ્થ ન્યાયતંત્રના ન્યાયાધીશોની ભરતી અને નિમણૂક અંગેનું સમગ્ર ક્ષેત્ર આ યુગ્મ કલમો આવરી લે છે, તેથી આ ક્ષેત્રમાં કાર્યરત થવાની રાજ્ય વિધાનમંડળની અન્યથા સર્વોચ્ચ વિધાનસભા તદનુસાર સ્વયં બંધારણીય યોજનાથી જ સ્પષ્ટપણે બહિષ્કૃત થાય છે. તેથી, પૂર્વવર્તી કલમોમાં જ જે રીતે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તે મુજબ, કલમ ૩૦૯ અને ૨૪૫ બંનેને કલમો ૨૩૩ અને ૨૩૪ ને આધીન રાખીને વાંચવાની રહેશે.

૩૨. અપીલકર્તા રાજ્ય તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ, શ્રી દ્વિવેદી દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યું છે તેમ, અનુચ્છેદ ૧૬(૪) હેઠળ રાજ્યને સેવાઓમાં અનામતની જોગવાઈ કરવાની સક્ષમતા આપવામાં આવી છે, તે સાચું છે. પરંતુ જ્યાં સુધી "ન્યાયિક સેવા" નો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી આવી અનામત રાજ્યપાલ દ્વારા, તેમની નિયમ બનાવવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરતાં, માત્ર વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કર્યા પછી જ કરી શકાય. જિલ્લા ન્યાયતંત્ર તથા અધીનસ્ત ન્યાયતંત્રમાં ભરતીને નિયમિત કરવા માટે વડી અદાલત સાથે પરામર્શ વિના કોઈપણ વૈધાનિક

જોગવાઈનો અધિનિયમન કરવામાં આવે, તો તે અધીનસ્ત ન્યાયતંત્રમાં ભરતી અને નિમણૂકની સંપૂર્ણ યોજનાને તેમજ આવી નિમણૂકોના સંબંધમાં અનુચ્છેદ ૨૩૩ અને ૨૩૪ દ્વારા નિર્ધારિત વિશિષ્ટ ક્ષેત્રને સ્પષ્ટપણે વિરુદ્ધ જશે. એવું નથી કે વડી અદાલતો, બંધારણીય કાર્યકર્તા હોવાને કારણે, યોગ્ય કિસ્સાઓમાં જરૂર જણાય ત્યારે અનુચ્છેદ ૧૬(૪) હેઠળની સક્ષમ બનાવતી જોગવાઈનો આશરો લઈને અનામત યોજનાની આવશ્યકતા પ્રત્યે ઉદાસીન રહી શકે. અનુચ્છેદ ૨૩૩ અને ૨૩૪ હેઠળની ભરતીને સંચાલિત કરવા માટે અનામત અંગે યોગ્ય નિયમો ઘડવા બાબતે રાજ્યપાલ વડી અદાલતો સાથે પરામર્શ કરી શકે. પરંતુ જ્યાં સુધી તે કરવામાં આવતું નથી, ત્યાં સુધી વિધાનમંડળ પરોક્ષ પદ્ધતિથી, વડી અદાલતને સંપૂર્ણપણે બાજુ પર રાખીને અને પોતાની વિધાનસભાનો ઉપયોગ કરીને, બંધારણના રચયિતાઓએ જે રીતે જિલ્લા ન્યાયતંત્ર માટે ભરતી અને નિમણૂકની યોજના કલ્પી છે, તેને અવગણીને અને તેના ઉપરથી પસાર થઈને કાર્ય કરી શકતું નથી. આવી ક્વાયત, બંધારણીય યોજનાથી સંપૂર્ણપણે પ્રતિબંધિત હોવા ઉપરાંત, "વિધાનમંડળ, કાર્યપાલિકા અને ન્યાયતંત્ર વચ્ચે સત્તાઓના વિભાજન" સંબંધિત સંકલ્પનાને તેમજ "સ્વતંત્ર ન્યાયતંત્ર" ના મૂળભૂત સંકલ્પનાને પણ ભંગ કરશે. આ બંને સંકલ્પનાઓ હવે [ચિત્ર] બંધારણની મૂળભૂત રચનાના સ્તરે ઊંચકાઈ ગઈ છે અને બંધારણીય યોજનાનું હૃદય સમાન છે." (ભાર મૂકવામાં આવ્યો)

૧૬. અંતે, સંવિધાનની કલમો ૨૩૩ અને ૨૩૪ના સંવિધાનિક આદેશનો ઉલ્લેખ કરીને, પરિચ્છેદ ૩૮માં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

"૩૮. અપીલકર્તા રાજ્ય તરફથી હાજર વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી દ્વિવેદીએ જ્યારે એવો દલીલ કર્યો કે અનુચ્છેદ ૧૬(૪) રાજ્યને રાજ્ય સેવાઓમાં અનામતની યોજના નિર્ધારિત કરવાની પરવાનગી આપતી સક્ષમકારી જોગવાઈ છે, ત્યારે તેઓ યોગ્ય હતા. એ પણ સાચું હોઈ શકે કે આ અદાલતે બી.એસ. યાદવના કેસમાં નિર્ધારિત કર્યા મુજબ ન્યાયિક સેવા પણ એવી સેવાનો ભાગ ગણાવી શકાય. તેમ છતાં, અનુચ્છેદ ૧૬(૪) હેઠળની તે સક્ષમ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને અનામતની યોગ્ય યોજના ઘડવાના પ્રશ્ન સુધી આવતાં, અગાઉ જોવામાં આવ્યું તેમ, અમે આ હકીકતથી અજાણ રહી શકીએ નહીં કે વડી અદાલત, એક ઉચ્ચ બંધારણીય કાર્યકર્તા તરીકે, પોતાની સામાજિક જવાબદારીઓ તથા અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પછાત વર્ગો જેવી વંચિત અનામત શ્રેણીઓની સ્થિતિ સુધારવા માટે અનામતની યોજના હોવી જોઈએ તેવા બંધારણીય માર્ગદર્શક સિદ્ધાંત પ્રત્યે પણ સચેત રહેશે. પરંતુ તે હેતુસર રાજ્યપાલ, વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરીને, યોગ્ય નિયમો બનાવી શકે અને મૂળસ્તર પરની નિમણૂકો માટે અથવા જિલ્લા ન્યાયતંત્રના સર્વોચ્ચ સ્તર સુધી પણ અનામતની યોજના નિર્ધારિત કરી શકે; પરંતુ જ્યાં સુધી એવું કરવામાં આવતું નથી, ત્યાં સુધી રાજ્ય વિધાનમંડળ સમગ્ર વ્યવસ્થાને ઉથલાવીને અને અનુચ્છેદ ૨૩૩ તથા ૨૩૪ના બંધારણીય આદેશને સંપૂર્ણપણે બાજુએ મૂકી અને વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરવાની આવશ્યકતા વિના, ન્યાયતંત્ર સહિત તમામ રાજ્ય સેવાઓને એકસરખી રીતે શાસિત કરતી માર્ગચલિત કડક સૂત્રરૂપ કાયદેસરની અનામત યોજના નિર્ધારિત કરી શકે નહીં. સરળતાથી કલ્પી શકાય છે કે વડી અદાલત સાથે યોગ્ય અને અસરકારક

પરામર્શ કરવામાં આવે, તો તે અનામતની જોગવાઈ ઘડવા બાબતે રાજ્યપાલના અભિપ્રાયને સમર્થન આપે અને ન્યાયિક સેવામાં અનામતનો ટકાવાર નિર્ધારિત કરે; જેના માટે યોગ્ય ઉપાયો તથા અનામતનો આવશ્યક ટકાવાર સૂચવવાની યોગ્ય સત્તા તે જ રહેશે, અને તે અનુરુદ્ધ રૂઝવણી મર્મને ધ્યાનમાં રાખીને કરશે, જે મુજબ સેવાઓમાં અનામત માટે અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પછાત વર્ગોના સભ્યોના દાવાને વહીવટી કાર્યક્ષમતાના જતન સાથે સુસંગત રીતે વિચારવામાં આવવું આવશ્યક છે. સ્પષ્ટ છે કે ન્યાયિક વહીવટની કાર્યક્ષમતાનો જતન સંપૂર્ણપણે વડી અદાલતના નિયંત્રણ અને અધિકારક્ષેત્રમાં આવે છે, જેમ અનુરુદ્ધ રૂઝવણીમાં નિર્ધારિત છે. રાજ્ય વિધાનમંડળ પાસે સ્વતંત્ર રીતે તે નિપુણતા અને ન્યાયિક વહીવટના અનુભવો પરથી આધારીત જ્ઞાન હોવું સ્વાભાવિક રીતે શક્ય નથી, જે વડી અદાલત પાસે રહેલું છે. પરિણામે, વડી અદાલતને બાજુએ રાખીને, તે પોતાની માન્ય સર્વોચ્ચ વિધાનસભાના ઉપયોગમાં, કોઈ અંદાજિત નિયમ બનાવી ન્યાયિક સેવાઓમાં અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પછાત વર્ગો માટે અનામતનો નિશ્ચિત ટકાવાર નક્કી કરી શકે નહીં, તથા આવી કાયદેસર રીતે નિશ્ચિત ૫૦% અનામત અમલમાં મૂકવા માટે કલમ ૪ની ઉપકલમો (૩) થી (૬) મુજબ અનુસરવાની વિગતવાર પ્રક્રિયા પણ નક્કી કરી શકે નહીં. સરળતાથી કલ્પી શકાય છે કે જો વડી અદાલત સાથે પરામર્શ ન થાય, અને સ્પષ્ટપણે રાજ્ય વિધાનમંડળ દ્વારા કોઈ કાયદો ઘડતી વખતે એવો પરામર્શ થઈ પણ શકતો નથી, અને અધિનિયમની કલમ ૪ દ્વારા કરવાના પ્રયાસ મુજબ ન્યાયિક સેવામાં એકમુદ્ધ ૫૦% અનામતની જોગવાઈ કરવામાં આવે, જે આપમેળે અમલમાં આવી જશે અને

વડી અદાલત સમક્ષ પૂર્ણ થયેલી હકીકત મૂકી દેશે, તો બંધારણીય રીતે ખાતરી આપેલી પરામર્શ પ્રક્રિયા દરમિયાન પોતાનાં નિપુણ અભિપ્રાય દ્વારા એવું સૂચવવાનો તેનો અધિકાર તેનાથી છીનવાઈ જશે કે તેના નિયંત્રણ હેઠળની [પિક]ન્યાયિક સેવામાં વહીવટી કાર્યક્ષમતાના જતન માટે ૫૦% અનામત જરૂરી ન પણ હોય, અને/અથવા તેથી પણ ઓછો ટકાવાર જરૂરી હોય, અથવા તો સર્વથા જરૂરી ન હોય. જો એવું માનવામાં આવે કે રાજ્ય વિધાનમંડળ અનામતનો કાયદો બનાવી શકે છે અને તેને વડી અદાલતને સંપૂર્ણપણે બાજુએ રાખીને ન્યાયિક સેવા પર આપમેળે લાગુ કરી શકે છે, તો વડી અદાલતને તે તક પણ ઉપલબ્ધ રહેશે નહીં. અપીલકર્તા રાજ્ય તરફથી હાજર વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે અમારા અનુમોદન માટે જોરશોરથી આગ્રહપૂર્વક રજૂ કરેલ આવી કવાયતને, અમે અગાઉ ચર્ચા કરેલી બંધારણની સ્પષ્ટ યોજનાના આધારે, સ્વીકારી શકાતી નથી. વધુમાં, આ ધોરણે આગળ વધીએ કે અનુચ્છેદ ૧૬(૧) ને અનુચ્છેદ ૧૬(૪) સાથે વાંચવાથી ઊભી થતી યોજના બંધારણના મૂળ લક્ષણનો ભાગ ગણાવી શકાય, તો પણ આ બાબતની મૂલવણી થવી જોઈએ કે આવી બંધારણીય યોજનાને કાર્યરૂપ આપવા પહેલાં સંબંધિત સત્તાધિકારીએ અનુચ્છેદ ૩૩૫ને ધ્યાનમાં રાખવો ફરજિયાત છે. એક વાર આવી અનામત યોજના ઘડતી વખતે અનુચ્છેદ ૩૩૫ને તેનું પૂર્ણ પ્રભાવ આપવું આવશ્યક બને, ત્યારે બંધારણ દ્વારા અનુચ્છેદ ૨૩૫ મુજબ અનુગામી ન્યાયતંત્રના સંપૂર્ણ નિયંત્રણથી સોંપવામાં આવેલ વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરવો જ પડે અને વિવાદિત કાયદાકીય જોગવાઈમાં કલ્પાયેલ મુજબ આ પ્રક્રિયાથી તેને અજાણ્યા વ્યક્તિ સમાન ગણાવી શકાય નહીં. (ભાર મૂકવામાં આવ્યો)

૧૭. આમ, બંધારણની કલમ ૨૩૩ થી ૨૩૫માં નિર્દેશિત મુજબ ન્યાયતંત્રની સ્વતંત્રતા જળવાઈ રહે તે હેતુ ધરાવતા બંધારણના મૂળભૂત લક્ષણોને ઉજાગર કરતાં, આ અદાલતને અનુસંચિત અહેવાલિત નિર્ણય અશોક પાલ સિંહ (ઉપરોક્ત) માં વડી અદાલતના નિયમો અંગે વિચાર કરવાની તક મળી હતી. ઉક્ત નિર્ણયમાં વિચારણા માટેના મુદ્દાઓ ફરો ૧૬માં નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે અને અમારા હેતુ માટે સંબંધિત ઉપ-ફરો (૨), (૩) અને (૪) નીચે મુજબ છે:

"૧૬.(૨) શું સીધી ભરતીથી નિયુક્ત થયેલા ઉમેદવારો ખાલી જગ્યાઓમાંથી ૧૫% ના નિશ્ચિત હિસ્સા માટે હકદાર છે કે ઉક્ત ટકાવારી સીધી ભરતી અંગે લાદવામાં આવેલી ઉચ્ચતમ મર્યાદા છે, જેનો અર્થ એવો થાય છે કે ખાલી જગ્યાઓ સીધી ભરતીથી નિયુક્ત થયેલા ઉમેદવારો દ્વારા ૧૫% કરતાં વધુ ભરવામાં ન આવે—

(૩) શું અસંશોધિત નિયમોમાં નિયમ ૮ ના ઉપનિયમ (૨) ના પ્રથમ પરંતુકમાં આવતાં "સેવાની કુલ કાયમી સંખ્યાના ૧૫%" શબ્દોને (સુધારા પછીના "સેવાની સંખ્યાના ૧૫%" થી ભિન્ન રીતે) નિયમોમાં કરાયેલ સુધારા સુધી, જે ૧૫-૩-૧૯૯૬ થી અમલમાં આવ્યો હતો અને ઉક્ત પ્રથમ પરંતુકમાંથી "કાયમી" શબ્દ કાઢી નાખવામાં આવ્યો હતો, બઢતીથી નિયુક્ત થયેલાઓ અને સીધી ભરતી થયેલાઓના અનુક્રમે ક્વોટાઓની ગણતરી કરતાં અમલમાં મૂકવા જોઈએ કે નહીં—

(૪) શું વડી અદાલતની પૂર્ણ અદાલતે અપનાવેલી ખાલી જગ્યાઓ આગળ ધપાવવાની પ્રક્રિયા, નિયમ ૮(૨) ની વિશિષ્ટ જોગવાઈઓ તથા શ્રી કાંત ત્રિપાઠી—માં આ અદાલતે જારી કરેલા નિર્દેશ (૩) ને ધ્યાનમાં લેતા, ભૂલભરેલી છે?

૧૮. ઉક્ત પ્રશ્નો સાથે વ્યવહાર કરતાં, આ અદાલતે અનુચ્છેદ ૨૮ અને ૪૦ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

"૨૮. નિષ્કર્ષરૂપે, નીચેના સ્પષ્ટ સંકેતો દર્શાવે છે કે સીધી ભરતીથી નિમણૂક પામનારાઓનો ક્વોટો "૧૫%" છે અને "૧૫% સુધી" નથી:

(એ) નિયમ ૬ માં સીધી ભરતીથી નિયુક્ત થનારાઓના ક્વોટા તરીકે "ખાલી જગ્યાઓના ૧૫%" શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે અને "ખાલી જગ્યાઓના ૧૫% કરતાં વધુ નહીં" શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નથી.

(બી) નિયમ ૮(૨) નો હેતુ અને આશય સીધી ભરતીથી નિયુક્ત થનારા ઉમેદવારોના ક્વોટાને પાતળો કરવો અથવા તેમાં ફેરફાર કરવો એવો નથી. તેનો ઉદ્દેશ એ સુનિશ્ચિત કરવાનો છે કે તેમની ૧૫% [પિક] ક્વોટા હેઠળ સીધી ભરતીથી નિયુક્ત થનારા ઉમેદવારોની પૂરતી સંખ્યા ઉપલબ્ધ ન હોવાને કારણે કોઈ જગ્યા ખાલી ન રહે. તેનું કારણ એ છે કે સીધી ભરતી માટે ઉમેદવારોની પૂરતી સંખ્યા ઉપલબ્ધ ન રહેવાની વાજબી શક્યતા હોય છે, જ્યારે સામાન્ય રીતે બઢતી માટે ઉમેદવારોની પૂરતી સંખ્યા ઉપલબ્ધ રહેશે. નિયમ ૮(૨) ની પ્રથમ પરંતુક જોગવાઈ એ સુનિશ્ચિત કરે છે કે કોઈપણ ભરતીમાં સીધી ભરતીથી નિયુક્ત થનારા ઉમેદવારો માટેના ૧૫% ક્વોટામાં થયેલી ઘટ કાયમી રીતે બઢતીથી નિયુક્ત થનારા ઉમેદવારોના ક્વોટામાં રૂપાંતરિત ન થઈ જાય, કારણ કે તે જોગવાઈ મુજબ આ ઘટ આગામી ભરતી વખતે પૂરી કરવામાં આવશે. "કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં ૧૫% થી વધુ ન થાય" એવા શબ્દોનો ઉપયોગ વધુમાં વધુ એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે કરવામાં આવ્યો છે કે આગામી ભરતી વખતે સીધી ભરતીથી નિયુક્ત થનારા ઉમેદવારોની ઘટ

પૂરી કરતી વખતે તેઓ બઢતીથી નિયુક્ત થનારા ઉમેદવારોના ક્વોટામાં અતિક્રમણ ન કરે.

(સી) ફરતી પદ્ધતિ દ્વારા સેવામાં નિમણૂક કરવાની જોગવાઈ [અર્થાત્ નિયમ ૨૨(૨), જેમાં એવી જોગવાઈ છે કે પ્રથમ ખાલી જગ્યા ન્યાયિક સેવા અધિકારીઓની યાદીમાંથી ભરવાની અને બીજી ખાલી જગ્યા સીધી ભરતીથી આવેલાઓની યાદીમાંથી ભરવાની અને આ જ રીતે આગળ], તે સ્પષ્ટ કરે છે કે નિયમોની સમગ્ર યોજનાનો આશય સીધી ભરતીથી આવેલાઓ માટે સ્પષ્ટ ૧૫% અનામતનો પ્રાવધાન કરવાનો છે.

૪૦.....એક ભરતી પ્રક્રિયામાં ભરવાની કુલ ખાલી જગ્યાઓ નિયમ ૮ ના ઉપનિયમો (૧) અને (૨) તથા તેના પરંતુકો લાગુ કરીને ભરવાની રહેશે. તે અર્થમાં, જે તમામ ખાલી જગ્યાઓ સીધી ભરતી દ્વારા ભરાતી નથી, તે બઢતી દ્વારા ભરાઈ જાય છે અને કોઈ આગળ વહન રહેશે નહીં. માત્ર નિયમ ૮(૨) અને તેના પ્રથમ પરંતુકમાં દર્શાવેલ રીત મુજબ સીધી ભરતીની ન ભરાયેલ ખાલી જગ્યાઓનું મર્યાદિત "આગળ વહન" જ રહેશે." (ભાર મૂકવામાં આવ્યો)

૧૯. આ અદાલતની બંધારણીય પીઠે એક તરફ અનુચ્છેદ ૧૬(૧) અને ૧૬(૪) સાથે સંબંધિત અનુચ્છેદ ૩૩૫ હેઠળ નિર્ધારિત બંધારણીય આજ્ઞાપત્ર અને બીજી તરફ અનુચ્છેદ ૨૩૩ થી ૨૩૫ હેઠળની જોગવાઈઓ વચ્ચે કેવી રીતે સમન્વય સાધવો તેવા વિશાળ પ્રશ્નનો વિચાર કરી સ્પષ્ટ કર્યું છે કે, અનુચ્છેદ ૧૬(૧) ને અનુચ્છેદ ૧૬(૪) સાથે વાંચવામાં આવે ત્યારે તેની યોજના બંધારણના મૂળ લક્ષણનો ભાગ ગણાવી શકાય, પરંતુ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૩ થી ૨૩૫ દ્વારા

ન્યાયતંત્ર પર સંપૂર્ણ નિયંત્રણ વડી અદાલતને સોંપવામાં આવ્યું છે, તે પણ બંધારણનું સમાન રીતે મૂળ લક્ષણ છે; અને આ બંનેનો સમન્વય માત્ર રાજ્યપાલ દ્વારા વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરીને અને અનામતની યોજના માટે યોગ્ય નિયમો બનાવીને જ સાધી શકાય. તેમજ, અનુચ્છેદ ૨૩૩ થી ૨૩૫ હેઠળની બંધારણીય યોજનાનું પાલન કરીને આવી જોગવાઈ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, રાજ્ય વિધાનમંડળ દ્વારા કાયદેસરની જોગવાઈ કરીને પણ અનામતનો નિયમ લાદવો લગભગ અસંભવ રહેશે. બંધારણીય પીઠે આ જીવંત મુદ્દાનો વિસ્તૃત રીતે વિચાર કર્યો છે અને સીધી ભરતીથી નિયુક્ત થનારા જિલ્લા ન્યાયાધીશોના પદ પર નિયુક્તિના મામલે અનામતના અમલ સંબંધિત સિદ્ધાંતો નિર્ધારિત કર્યા છે; તેથી, યોગ્યતા દૃષ્ટિએ, ત્યાં નિર્ધારિત મુખ્ય સિદ્ધાંતોનો ઉલ્લેખ કરવો અમારે માટે લાભદાયી રહેશે, કારણ કે તે આ અપીલોમાં ઉઠાવવામાં આવેલા પ્રશ્નના નિરાકરણમાં અમને ઘણો પ્રકાશ પાડી આપશે.

૨૦. આવા સિદ્ધાંતોને નિષ્કર્ષરૂપે બહાર કાઢી નીચે મુજબ જણાવવામાં આવી શકે:

બંધારણની કેટલીક અન્ય કલમોમાં જેમ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તેમ, કલમ ૨૩૩ કે કલમ ૨૩૪ પૈકી કોઈપણમાં યોગ્ય વિધાનમંડળ દ્વારા બનાવવામાં આવતા કોઈ કાયદાને આધીન હોવાની કોઈ જોગવાઈ સમાવિષ્ટ નથી.

સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૩૩ અને ૨૩૪ સંસદ અથવા વિધાનમંડળ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદાની જોગવાઈઓને આધીન નથી, કારણ કે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૩૩ અને ૨૩૪માં આવી કોઈ જોગવાઈ મળતી નથી.

કલમો ૨૩૩ થી ૨૩૫ જિલ્લાકક્ષાની ન્યાયપાલિકા અને અધીનસ્થ ન્યાયપાલિકામાં ભરતી અને નિમણૂકને નિયમિત કરવા માટે સંપૂર્ણ સંહિતા પ્રદાન કરે છે અને તેથી તે કોઈપણ અન્ય બાહ્ય સંસ્થાની દખલગીરીથી સુરક્ષિત બને છે.

અનુચ્છેદ ૩૦૯નો સામાન્ય વ્યાપ, જિલ્લા ન્યાયાધીશો અને અનુગામી ન્યાયતંત્રના ન્યાયાધીશોની નિમણૂક સંબંધિત સંપૂર્ણ સંહિતા, જે અનુચ્છેદ ૨૩૩ અને ૨૩૪ દ્વારા શાસિત છે, તેના આધિન વાંચવો જરૂરી છે.

કલમ ૨૪૫ હેઠળ પણ, ખાસ કરીને એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે તે બંધારણની અન્ય જોગવાઈઓને આધીન રહેશે, જેમાં કલમ ૨૩૩ અને ૨૩૪ નો સમાવેશ થાય છે.

જિલ્લા ન્યાયાધીશો તેમજ આધારભૂત સ્તરેની અધીનસ્થ ન્યાયતંત્રના ન્યાયાધીશોની ભરતી અને નિમણૂક સંબંધિત સમગ્ર ક્ષેત્રને આ જોડિયા અનુચ્છેદો આવરી લેતા હોવાથી, તે હદ સુધી આ ક્ષેત્રમાં કાર્યરત થવા બાબતે રાજ્ય વિધાનમંડળની અન્યથા સર્વોપરી ધારાસભાકીય સત્તા બંધારણીય યોજનાથી જ સ્પષ્ટપણે બહિષ્કૃત થાય છે.

કલમ ૩૦૯ અને ૨૪૫ બન્નેને, જેમ પૂર્વોક્ત કલમોમાં જ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તેમ, કલમ ૨૩૩ અને ૨૩૪ને આધિન રાખીને વાંચવાની રહેશે.

યદ્યપિ અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) હેઠળ રાજ્યને સેવાઓમાં અનામતની જોગવાઈ કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે, તેમ છતાં જ્યાં સુધી ન્યાયિક સેવા સંબંધિત પ્રશ્ન છે ત્યાં

સુધી એવી અનામત સરકાર પોતાની નિયમ બનાવવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને માત્ર વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કર્યા પછી જ કરી શકે છે.

જિલ્લા ન્યાયતંત્ર અને અધીનસ્થ ન્યાયતંત્રમાં ભરતીનું નિયંત્રણ કરવા માટે વડી અદાલત સાથે પરામર્શ વિના કોઈપણ કાનૂની જોગવાઈનું અધિનિયમન કરવું, અધીનસ્થ ન્યાયતંત્રમાં ભરતી અને નિમણૂકની સમગ્ર યોજનાને તથા આવા નિમણૂકો સંબંધે અનુચ્છેદ ૨૩૩ અને ૨૩૪ હેઠળ વિશિષ્ટ રીતે અનામત રાખવામાં આવેલા ક્ષેત્રને સ્પષ્ટપણે વિરુદ્ધ જશે.

કલમ ૧૬(૪) હેઠળની સક્ષમ બનાવતી જોગવાઈનો આશ્રય લઈને યોગ્ય કિસ્સાઓમાં અનામતની યોજના જરૂરી હોવાનું ધ્યાનમાં રાખતાં, કલમ ૨૩૩ અને ૨૩૪ હેઠળની ભરતીને નિયંત્રિત કરવા માટે અનામત બાબતે યોગ્ય નિયમો ઘડવા અંગે સરકાર વડી અદાલતની સલાહ લઈ શકે છે. પરંતુ જ્યાં સુધી એવું કરવામાં આવતું નથી, ત્યાં સુધી વિધાનમંડળ પરોક્ષ પદ્ધતિ દ્વારા વડી અદાલતને સંપૂર્ણપણે બાજુ પર મૂકી શકતું નથી અને પોતાની વિધાનસત્તાનો ઉપયોગ કરીને સંવિધાનના રચયિતાઓએ જિલ્લા ન્યાયતંત્રમાં ભરતી અને નિમણૂક માટે જે મૂળ યોજના કલ્પી છે તેને બાજુ પર મૂકી, તેને અવગણી અને તેના ઉપર આડો પ્રહાર કરી શકતું નથી.

વિધાનમંડળ દ્વારા એવો કોઈપણ પ્રયાસ કરવામાં આવે તો તે સંવિધાનિક યોજનાથી પ્રતિબંધિત ગણાશે, કારણ કે તે યોજના વિધાનમંડળ, કારોબારી અને ન્યાયતંત્ર વચ્ચે સત્તા-વિભાજન સંબંધિત સિદ્ધાંત પર આધારિત હોવાનું માન્ય થયું છે, તેમજ સ્વતંત્ર ન્યાયતંત્રના મૂળભૂત સિદ્ધાંત પર પણ આધારિત છે; અને આ

બન્ને સિદ્ધાંતોને સંવિધાનની મૂળભૂત રચનાના સ્તરે ઉન્નત કરવામાં આવ્યા હોવાથી, તે સંવિધાનિક યોજનાનું જ હૃદયરૂપ છે.

કલમ ૧૬(૪)ને ધ્યાનમાં લેતાં, વડી અદાલત એક ઉચ્ચ સંવૈધાનિક કાર્યકારી સત્તાધિકારી હોવાને કારણે તે પોતાની સામાજિક જવાબદારીઓ અને અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પછાત વર્ગ જેવી વંચિત અનામત શ્રેણીઓની સ્થિતિ સુધારવા માટે અનામતની યોજના રાખવા બાબતના સંવૈધાનિક માર્ગદર્શક સિદ્ધાંત પ્રત્યે પણ સજાગ રહેશે. પરંતુ તે માટે રાજ્યપાલે વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરીને યોગ્ય નિયમો બનાવવા અને તળિયાના સ્તરે તેમજ જિલ્લાકક્ષાની ન્યાયિક વ્યવસ્થાના સર્વોચ્ચ સ્તરે પણ નિમણૂકો માટે અનામતની યોજના પ્રદાન કરવી જોઈએ. જો એવું કરવામાં આવ્યું ન હોય, તો રાજ્ય વિધાનમંડળ સમગ્ર વ્યવસ્થાને અવ્યવસ્થિત કરી શકતું નથી અને કલમ ૨૩૩ અને ૨૩૪ના સંવૈધાનિક આદેશને અવગણીને ન્યાયિક સેવાને સહિત તમામ રાજ્ય સેવાઓને નિયંત્રિત કરતી અનામતની કાયદેસરની યોજના ઘડી શકતું નથી.

તે સંદર્ભમાં પણ સ્પષ્ટ છે કે અનુચ્છેદ ૨૩૫ મુજબ ન્યાયિક વહીવટની કાર્યક્ષમતાનું જતન સંપૂર્ણપણે વડી અદાલતના નિયંત્રણ અને અધિકારક્ષેત્રની અંદર આવે છે.

જો અનામતની જોગવાઈ માટે વડી અદાલત દ્વારા નિયમના સ્વરૂપમાં યોજના ઘડવાની યોગ્ય કાર્યવાહી કરવામાં ન આવે, તો તે વડી અદાલતને પોતાની નિષ્ણાતતા આધારે પરામર્શાત્મક પ્રક્રિયામાં એવો સૂચન કરવાનો અધિકારથી વંચિત કરશે કે તેના નિયંત્રણ હેઠળની ન્યાયિક સેવાના પ્રશાસનની કાર્યક્ષમતા

જાળવવા માટે ૫૦% અનામત જરૂરી ન પણ હોઈ શકે અને/અથવા તેથી પણ ઓછી અનામત જરૂરી હોઈ શકે અથવા કદાચ કઈ જ અનામત જરૂરી ન હોઈ શકે.

અનામતની યોજના ઘડવા માટે અનુચ્છેદ ૩૩૫ને તેનો પૂર્ણ પ્રભાવ આપવા માટે, બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૫ મુજબ અધીનસ્થ ન્યાયતંત્ર ઉપર સંપૂર્ણ નિયંત્રણ સોંપવામાં આવેલી વડી અદાલતની સલાહ લેવી આવશ્યક છે અને સમગ્ર અનામત અધિનિયમ લાગુ કરવાનો પ્રયત્ન કરીને તેને ઉક્ત સેવામાં પરકીય ગણાવી શકાતી નથી।

૨૧. બંધારણીય પીઠના નિર્ણયમાં નિર્ધારિત ઉપરોક્ત મુખ્ય સિદ્ધાંતોની નોંધ લીધા પછી, જ્યારે અમે અશોક પાલ સિંહ (સુપ્રા) માં અહેવાલિત અનુવર્તી નિર્ણયનો સંદર્ભ લઈએ છીએ, જેમાં આ જ નિયમ ૮(૨) વિચારણા માટે આવ્યો હતો, ત્યારે આ અદાલતે એવું ઠરાવ્યું છે કે નિયમ ૮(૨) નો હેતુ અને આશય સીધી ભરતીથી નિયુક્ત થનારાઓના ક્વોટાને ક્ષીણ કરવાનો અથવા બદલવાનો નથી. અદાલતે આ બાબત પણ સ્પષ્ટ કરી હતી કે તેનો ઉદ્દેશ એવો હોવો જોઈએ કે, ૧૫% ક્વોટા હેઠળ સીધી ભરતીથી આવશ્યક પૂરતી સંખ્યા ઉપલબ્ધ ન હોવાથી જગ્યાઓ ભરાઈ ન રહી હોય તો પણ, નિયમ ૮(૨) ના પ્રથમ પરંતુકથી એ સુનિશ્ચિત થશે કે કોઈપણ ભરતીમાં સીધી ભરતી માટેના ૧૫% ક્વોટામાં રહેલી કોઈપણ ખામીનું કાયમી રીતે બઢતીપ્રાપ્તોના ક્વોટામાં રૂપાંતર થઈ શકે નહીં અને આવી ખામી આગામી ભરતીમાં પૂરી કરવામાં આવવી જોઈએ. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, નિયમ ૮(૨) તથા તેના પ્રથમ પરંતુકમાં નિર્ધારિત રીતસર, સીધી ભરતીની ન ભરાયેલી જગ્યાઓના મર્યાદિત વહન આગળ માટે જ રહેશે.

૨૨. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતો ધ્યાનમાં રાખીને, હવે અમે આગામી દલીલ તરફ વળીએ છીએ. અપીલકર્તાઓની આગામી દલીલ એ છે કે વડી અદાલત વડી અદાલતના નિયમોની નિયમ ૭ પર આધાર રાખીને અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ને કાયદેસર રીતે અપનાવી શકી હોત કે કેમ. ઉક્ત દલીલનું મૂલવણ કરવા માટે, નિયમ ૭ નો ઉલ્લેખ કરવો આવશ્યક છે, જે નીચે મુજબ છે:

"નિયમ ૭. અનુસૂચિત જાતિ વગેરે માટે પદોની અનામત.— સેવામાંના પદો માટે અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને મહિલાઓ સહિતની અન્ય શ્રેણીઓના સભ્યોને અનામત, વડી અદાલત દ્વારા સ્વીકારવામાં આવેલા સરકારના અનામત સંબંધિત આદેશો અનુસાર રહેશે.

પરંતુ, ઉત્તર પ્રદેશ ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં બારમાંથી સીધી ભરતી દ્વારા સેવામાંના પદો માટે મહિલાઓને આપવામાં આવતી વીસ ટકા આડકી અનામત યોગ્યતાને આધિન રહેશે; અર્થાત્, જો પૂરતી સંખ્યામાં મહિલા ઉમેદવારો ઉપલબ્ધ ન હોય, તો અને તે સ્થિતિમાં, આવી ઉપલબ્ધિની અછત જેટલી હદ સુધી અનામતનો કોઈ અમલ રહેશે નહીં.

વધુમાં આ પણ જોગવાઈ કરવામાં આવે છે કે મહિલાઓ માટેના અનામતનો આગલા વર્ષ માટે કોઈ વહન કરવામાં આવશે નહીં.

૨૩. ઉક્ત નિયમનું વાંચન કરતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે વડી અદાલતના નિયમો હેઠળ અનામતના નિયમનો અમલ ત્યાં સુધી માન્ય છે જ્યાં સુધી એવી અનામત વડી અદાલતે અપનાવેલા સરકારના આદેશો મુજબ હોય. હાલ, અમને ઉક્ત નિયમના પરંતુકમાં નિર્દિષ્ટ અનામતના સ્વરૂપ સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી. અમને માત્ર વડી

અદાલતની ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં અનામતના નિયમની માન્યતા સાથે જ સંબંધ છે. જ્યારે અમે ઉક્ત નિયમનો સૂક્ષ્મતાપૂર્વક વિચાર કરીએ છીએ, ત્યારે અમારે એવું કહેવું પડશે કે હોદ્દાઓની એવી અનામત વડી અદાલતે અપનાવેલા સરકારના આદેશો મુજબ હોવી જોઈએ. અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલનો તર્ક એવો હતો કે નિયમ ૭ માં અપનાવટના સ્વરૂપે જે મંજૂર હતું તે માત્ર સરકારના તે આદેશો હતા, જેમાં અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ તથા મહિલાઓ જેવી વિવિધ શ્રેણીઓ માટે અનામતનું પ્રમાણ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું હતું. તે સંદર્ભમાં, વિદ્વાન વકીલે પ્રથમ તબક્કે વર્તમાન પસંદગી એટલે કે ૨૦૦૯ પૂર્વે શું સ્થિતિ હતી તેનો ઉલ્લેખ કર્યો. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે નિયમ ૭ નો, જેમ તે અગાઉ અસ્તિત્વમાં હતો, તેમ સંદર્ભ આપ્યો. અનસંશોધિત નિયમ પણ તે જ અહીં ઉદ્ઘટ કરીને નોંધવામાં આવી શકે છે, જે નીચે મુજબ હતો:

નિયમ ૭. અનુસૂચિત જાતિ વગેરે માટે પદોની અનામત.— સેવામાં અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્યના સભ્યો માટેના પદોની અનામત ભરતીના સમયે અમલમાં રહેલા અનામત સંબંધિત સરકારના આદેશો અનુસાર રહેશે.

૨૪. પરિશિષ્ટ 'બી', જે અસંશોધિત નિયમનો ભાગ હતું, તે ઉત્તર પ્રદેશ સરકારના ભરતી વિભાગ— ૪ નું તા. ૧૮.૦૭.૧૯૭૨નું સત્તાવાર સ્મૃતિપત્ર હતું. ઉક્ત પરિશિષ્ટ 'બી' નો સંબંધિત ભાગ, જેના સાથે અમને સંબંધ છે, નીચે મુજબ છે:

"અતઃ, સરકારે અનામત અંગેના તમામ પ્રશ્નોનો પુનર્વિચાર કર્યો છે અને નીચેના નિર્ણયો લીધા છે:

૧. સીધી ભરતી દ્વારા થતી કોઈપણ નિમણૂકમાં, જો કોઈ આગળ ધપાવવામાં આવેલી અનામત ખાલી જગ્યાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવે, તો અનામત કુલ ૫૦% કરતાં વધુ નહીં હોય.

૨. તમામ સેવાઓમાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ માટે અનુક્રમે ૧૮% અને ૨% અનામત રહેશે, પરંતુ વર્ગ ૩ની લિપિકીય સેવાઓ અને વર્ગ ૪ની સેવામાં અનુસૂચિત જાતિઓ માટે અનુક્રમે ૨૫% અને ૩૬% અનામત રહેશે, જ્યાં સુધી આ સેવાઓમાં તેમનો ૧૮% નો ક્વોટા પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી."

૨૫. સુધારા પૂર્વે પ્રવર્તમાન રહેલા ઉક્ત નિયમોનો ઉલ્લેખ કરીને, વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી દ્વિવેદીએ દલીલ કરી કે વડી અદાલતે અનામતના નિયમને કેટલી હદ સુધી અપનાવી શકાય તે સમજીને, જે અસુધારિત નિયમમાંથી સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે, તેમાં સંબંધિત સરકારી આદેશ દ્વારા અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ વગેરે માટે અનામતની હદ નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી અને તેને પરિશિષ્ટ 'બી' ના સ્વરૂપે વિશેષરૂપે સ્વીકારવામાં આવી હતી. સરકારી આદેશ પોતે જ નિયમ ૭ સાથે પરિશિષ્ટ 'બી' તરીકે જોડવામાં આવ્યો હતો અને તેથી કોઈ પણ પ્રકારના વિવાદ માટે અવકાશ નહોતો. વિદ્વાન વકીલના મતાનુસાર, જો અનામતનો નિયમ લાગુ કરવો હોય તો તે માટે આવો જ સમાન પ્રકારનો ઉપાય અનુસરવામાં આવવો જોઈએ.

૨૬. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલના મતાનુસાર, નિયમ ૭ માં સુધારો થયા બાદ, જ્યારે તે નિયમમાં વિશેષરૂપે જણાવ્યું હતું કે વડી અદાલતે, વડી અદાલત દ્વારા સ્વીકારવામાં આવેલા સરકારના આદેશ અનુસાર, અનામતના નિયમનો અમલ કરવો યોગ્ય

ગણાશે, ત્યારે અનામતના નિયમના કોઈપણ અમલીકરણનો વિસ્તાર માત્ર ઉત્તર પ્રદેશ સરકારના અનામતનો નિયમ નિર્ધારિત કરતા કોઈ આદેશના સ્વીકાર પૂરતો જ હોઈ શકતો હતો, અને સમગ્ર અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ના સ્વીકારરૂપે નહીં. તેથી વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે દલીલ કરી કે વડી અદાલત તેના નિયમોનો નિયમ ૭ લાગુ કરીને અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ને માન્ય રીતે સ્વીકારી શકતી નહોતી.

૨૭. જો કે પ્રથમ દ્રષ્ટિએ વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલની આવી દલીલ આકર્ષક જણાય છે, છતાં વધુ ઊંડાણપૂર્વકની તપાસ કરતાં એમ કહેવું જ પડે કે ઉક્ત દલીલ સ્વીકાર્ય ગણાવી શકાય નહીં. એ સાચું છે કે વર્તમાન નિયમ ૭ માં પણ ખાસ કરીને ઉદ્દેખ કરવામાં આવ્યો છે કે અનામતના નિયમનો અમલ વડી અદાલતે સ્વીકારેલા 'સરકારના આદેશો' અનુસાર કરી શકાય છે. અતિ પ્રારંભમાં જ એ જણાવવું જરૂરી છે કે વિવિધ વર્ગો માટે, ખાસ કરીને અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગો માટે અનામતનું પ્રમાણ નિર્ધારિત કરતા સરકારના કોઈ વિશિષ્ટ આદેશો હતા એવો અપીલકર્તાઓનો કેસ નથી. આવા કોઈ વિશિષ્ટ સરકારી આદેશોનો વડી અદાલત સમક્ષ ન તો ઉદ્દેખ કરવામાં આવ્યો હતો અને ન તો તેમના પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો. ઉક્ત દલીલને સમર્થન આપવા માટે આવા કોઈ આદેશો અમારી નોંધ પર પણ લાવવામાં આવ્યા નહોતાં.

૨૮. તેમ હોય તો પણ, વડી અદાલત સમક્ષ જેટલું સંબંધિત હતું, ત્યાં એવો અભિગમ લેવાયો હતો કે રિઝર્વેશન અધિનિયમ, ૧૯૯૪ સંપૂર્ણપણે સ્વીકારવામાં આવ્યો હતો અને તેથી, અનામત સંબંધિત જે કંઈ જોગવાઈઓ તે અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ હતી, તે સ્વીકારવામાં આવેલ સ્વરૂપે લાગુ પડતી હતી. રિઝર્વેશન

અધિનિયમ, ૧૯૯૪ અમલમાં આવ્યા પછી આપવામાં આવેલ અનામતનું પ્રમાણ નોંધવું સંબંધિત રહેશે. અમારાં હેતુ માટે ઉક્ત અધિનિયમની કલમ ૩(૧), તેની સંબંધિત પરંતુકો સાથે, પ્રસ્તુત છે, જે નીચે મુજબ વાંચાય છે:

"૩(૧) અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગોના પક્ષમાં અનામત- (૧) જાહેર સેવાઓ અને પદોમાં, સીધી ભરતીના તબક્કે, ઉપકલમ (૫) માં ઉલ્લેખિત રોસ્ટર અનુસાર જેમાં ભરતી કરવામાં આવવાની છે તેવી ખાલી જગ્યાઓમાંથી નીચે જણાવેલ ટકાવારી અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને નાગરિકોના અન્ય પછાત વર્ગોને સંબંધિત વ્યક્તિઓના પક્ષમાં અનામત રાખવામાં આવશે,-

(અ)	અનુસૂચિત જાતિઓના મામલામાં	એકવીસ ટકા
(બી)	અનુસૂચિત જનજાતિઓના કેસમાં	બે ટકા
(સી)	અન્ય પછાત વર્ગોના નાગરિકોના કિસ્સામાં	સત્તાવીસ ટકા

પરંતુ આ શરતે કે, અનુસૂચિ ૨ માં નિર્દિષ્ટ નાગરિકોના અન્ય પછાત વર્ગોની શ્રેણી ઉપર ખંડ (સી) હેઠળનું અનામત લાગુ પડશે નહિ:

પરંતુ વધુમાં એ પણ જોગવાઈ કરવામાં આવે છે કે તમામ વર્ગોના વ્યક્તિઓ માટે જગ્યાઓનું અનામત કોઈપણ ભરતી વર્ષમાં તે વર્ષમાં રહેલી કુલ ખાલી જગ્યાઓના

પચાસ ટકા તેમજ જે સેવામાં ભરતી કરવાનું હોય તેની કેડર શક્તિના પચાસ ટકાથી વધુ નહીં હોય."

૨૯. એવું જણાવવું આવશ્યક છે કે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ વગેરે સહિત વિવિધ વર્ગો માટે અનામત સ્વરૂપે જે જોગવાઈ ૧૯૯૪ ના અધિનિયમ અમલમાં આવતાં પહેલાં કરવામાં આવી હતી, તેને કલમ ૩(૧) હેઠળના મૂળભૂત ઉપબંધ દ્વારા અધિનિયમમાં સામેલ કરવામાં આવી છે. તેથી, એવું જણાવવું આવશ્યક છે કે અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ પહેલાં સરકારના આદેશના સ્વરૂપમાં જે જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી, તે સ્પષ્ટ રીતે કલમ ૩(૧) માં જ નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવી હોવાનું દેખાય છે, જેમાં અનુસૂચિત જાતિઓ માટે ૨૧%, અનુસૂચિત જનજાતિઓ માટે ૨% અને અન્ય પછાત વર્ગના નાગરિકો માટે ૨૭% અનામતની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. તેથી, જો રાજ્યનો કોઈ પણ વિભાગ, જેમાં વડી અદાલતનો પણ સમાવેશ થાય છે, અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ અમલમાં આવ્યા પછી અનામતનો નિર્ધારિત નિયમ અપનાવે, તો એવું અપનાવવું માત્ર અધિનિયમની સંબંધિત જોગવાઈ, એટલે કે કલમ ૩(૧), અપનાવવાના માર્ગે જ થઈ શકે. અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ અમલમાં આવ્યા પછી, વડી અદાલતના નિયમોના નિયમ ૭ નો અમલ માત્ર કલમ ૩(૧) માં સમાવાયેલ વૈધાનિક નિર્દેશ અપનાવવાના માર્ગે જ થઈ શકે. તેથી, એવું ઠરાવવું પડશે કે અનામતના નિયમોનું પાલન કરવા માટે અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ માં રહેલો ઉક્ત વૈધાનિક નિર્દેશ અપનાવવામાં વડી અદાલત સંપૂર્ણપણે યોગ્ય ગણાશે. અનામતના નિયમનો અમલ કરવા માટે વડી અદાલતે કોઈ સરકારના આદેશની શોધ કરવી જોઈએ એવો અમને

કોઈ અન્ય અવકાશ દેખાતો નથી. વધુમાં, જ્યારે અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની કલમ ૩(૧) ઉક્ત સેવાઓના સંદર્ભમાં અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગો માટે અનામતનો વ્યાપ સ્પષ્ટ રીતે નિર્ધારિત કરે છે, ત્યારે અનામતના નિયમોનું પાલન કરવા માટે વડી અદાલતે કોઈ અન્ય સરકારના આદેશની શોધ કરવી જોઈએ એવો કોઈ કારણ રહેતો નથી.

૩૦. જેમ કે અમે અગાઉ જણાવ્યું હતું, પૂર્વવર્તી નિયમ ૭ હેઠળના પરિશિષ્ટ 'બી' માં જે મળ્યું હતું તે સિવાયના અન્ય કોઈ શાસકીય આદેશો તરફ અમારું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું ન હતું, જેમાં અનામતનો નિયમ અથવા અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ તથા અન્ય પછાત વર્ગો માટેના અનામતના પ્રમાણની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, જેથી એવું કહેવાઈ શકે કે વડી અદાલતે આવા કોઈ આદેશને જ સ્વીકારવો જોઈતો હતો અને અનામતના નિયમનો અમલ કરવા માટે અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ નો આધાર લેવો જોઈએ નહોતો. તેથી એવું કહેવું આવશ્યક બને છે કે વડી અદાલતે વડી અદાલતના નિયમોના પ્રચલિત નિયમ ૭ નો આશ્રય લઈને અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ માં નિર્ધારિત અનામતના પ્રમાણનો અમલ કરવામાં સંપૂર્ણપણે ન્યાયસંગતતા દર્શાવી હતી. પશુપતિ નાથ સુકુલ (ઉપરોક્ત) ના અહેવાલિત ચુકાદાના પરિણેદ ૧૩ પર આધાર રાખીને, વડી અદાલત તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન સ્થાયી વકીલે દલીલ કરી કે બંધારણ હેઠળ "સરકાર" શબ્દપ્રયોગમાં વિધાનમંડળ, કાર્યપાલિકા અને ન્યાયતંત્રનો સમાવેશ થાય છે અને વિધાનમંડળ દ્વારા પસાર કરાયેલ અધિનિયમને પણ સરકારના આદેશોની સમકક્ષ ગણીને અર્થઘટન કરવું અને માન્ય ગણવું જોઈએ. ઉપરોક્ત

રજૂઆતના સમર્થનમાં, વિદ્વાન વકીલે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૩(૩) (એ) પર પણ આધાર મૂક્યો, જેમાં જણાવાયું છે કે "કાયદો" માં કોઈપણ ઓર્ડિનેન્સ, આદેશ, ઉપનિયમ, નિયમ, વિનિયમ, અધિસૂચના, પ્રથા અથવા પ્રચલન, જેને ભારતના પ્રદેશમાં કાયદાનો બળ પ્રાપ્ત હોય, તેનો સમાવેશ થશે. તેથી વિદ્વાન સ્થાયી વકીલે દલીલ કરી કે અનુચ્છેદ ૧૩(૩)(એ) મુજબ સરકારના આદેશમાં પ્રચલિત રાજ્ય કાયદાઓનો પણ સમાવેશ થાય છે અને જ્યારે અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ કાયદો છે, ત્યારે એવું કહેવું જ પડશે કે એવો કાયદો વડી અદાલતના નિયમોમાં સુધારાયેલ નિયમ ૭ ના કાર્યક્ષેત્રમાં આવતો ગણાવી શકાય છે.

૩૧. દલીલની ખાતર, બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૩(૩)(૧)નો આધાર લઈને વડી અદાલતની તરફથી કરવામાં આવેલી આવી વિસ્તૃત દલીલને આપણે અવગણીએ તો પણ, અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની કલમ ૩(૧) હેઠળ અનામત માટે કરવામાં આવેલી વિશિષ્ટ જોગવાઈને ધ્યાનમાં લેતા, તથા અન્ય કોઈ રીતે અનામત માટે સરકારનો કોઈ અન્ય વિશિષ્ટ આદેશ અસ્તિત્વમાં ન હોવા અને અમારા જણાવ્યા મુજબ અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ અમલમાં આવ્યા પછી અગાઉ જારી કરાયેલ ૧૮.૦૭.૧૯૭૨ તારીખનો જેવો કોઈ અન્ય વિશિષ્ટ સરકારી આદેશ ન હોવા સંદર્ભે, અમે નિશ્ચિત માનીએ છીએ કે વ્યવહારુ હેતુઓ માટે નિયમ ૭ માં ‘આદેશ’ શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ માત્ર અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની કલમ ૩(૧)માં સમાવાયેલ અનામતની જોગવાઈને જ સંદર્ભિત કરે છે. તેથી, જો ઉક્ત અધિનિયમને વડી અદાલતે નિયમ ૭ હેઠળની પોતાની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને સ્વીકાર્યો હોય,

તો અનામતના નિયમને લાગુ કરવા માટે તે પૂરતું ગણાશે. તેથી, અમે ઠરાવીએ છીએ કે વડી અદાલતે વડી અદાલતના નિયમો ના નિયમ ૭ હેઠળની પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ના અનામતના નિયમને વિધિસર રીતે સ્વીકાર્ય બનાવ્યો હોય, તો તે માન્ય ગણાશે અને કાયદા અનુસાર હશે.

૩૨. અપીલકર્તાઓ તરફથી હાજર વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલની આગળની દલીલ એ છે કે વર્ષ ૨૦૦૯માં કરવામાં આવેલી ભરતીના સંદર્ભમાં અનામતના નિયમનો અમલ કરવા માટે કોઈ લાભ મેળવવાના હેતુથી, વડી અદાલતે ૧૯૯૪ના અનામત અધિનિયમ હેઠળ જોગવાઈ મુજબની અનામતની જોગવાઈ માન્ય રીતે સ્વીકારી હોવાનું કહી શકાય નહીં.

૩૩. જ્યારે અમે ઉક્ત પ્રશ્નનો વિચાર કરીએ છીએ, ત્યારે વડી અદાલતના નિયમોની નિયમ ૭માં જોગવાઈ કરેલ મુજબ વડી અદાલતે અનામતનો નિયમ સ્વીકાર્યો નથી, તે અંગે વિભાગીય ખંડપીઠ સમક્ષ અપીલકર્તાઓએ લીધો હતો તે વલણ વિચારમાં લેવામાં આવ્યું નથી, એવી અપીલકર્તાઓની ફરીયાદનો નિરાકરણ કરવો આવશ્યક બને છે. તે સંદર્ભમાં, અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે વડી અદાલત દ્વારા અગાઉ પસાર કરાયેલા કેટલાક આદેશોનો ઉલ્લેખ કર્યો. ઉક્ત ફરીયાદ વ્યક્ત કરતાં અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી દ્વિવેદીએ વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠ દ્વારા તા. ૨૧.૧૨.૨૦૧૧, ૦૨.૦૧.૨૦૧૨ અને ૦૩.૦૧.૨૦૧૨ના પસાર કરાયેલા આદેશો અમારી નોંધ પર લાવ્યા. તા. ૨૧.૧૨.૨૦૧૧ના આદેશમાં, વિભાગીય ખંડપીઠે અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ની કલમ ૩(૨) અને ૩(૩) તથા

વડી અદાલતના સુધારેલા નિયમ ઝના આધાર પર અપીલકર્તાઓના આ વલણનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો કે, અગાઉ વડી અદાલતે અનામત બાબતે જે કોઈ જોગવાઈ સ્વીકારી હોય તે જ માત્ર લાગુ પડશે અને સીધી ભરતીની ખાલી જગ્યાઓને આગળ લઈ જવી શક્ય નહીં બને, તેમજ સીધી ભરતીની અનામત વર્ગની જે ખાલી જગ્યાઓ ભરાઈ ન હતી તે સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોમાંથી ભરી શકાય. વિભાગીય ખંડપીઠે ઉક્ત રજૂઆત નોંધ્યા પછી પૂર્ણ અદાલતના ઠરાવનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો અને વડી અદાલતને આગલી સુનાવણીની તારીખે વિચારણા માટે પૂર્ણ અદાલતનો ઠરાવ રજૂ કરવા આદેશ આપ્યો. ત્યારબાદ તા. ૦૨.૦૧.૨૦૧૨ના આદેશમાં, તા. ૦૯.૦૧.૨૦૧૦ની પૂર્ણ અદાલતની બેઠકના અંશો, જેમાં કાર્યસૂચિ મુદ્દા ક્રમાંક ૨ અંગેનો ઠરાવ સમાવાયેલ હતો, તે નોંધપાત્ર કરવામાં આવ્યા અને વધુમાં તા. ૨૪.૧૨.૨૦૦૯નો અહેવાલ તથા તા. ૦૯.૦૧.૨૦૧૦નો પૂરક અહેવાલ સાથે નોંધણી અધિકારી (પસંદગી અને નિમણૂક)ની તા. ૨૪.૧૨.૨૦૦૯ની નોંધ રજૂ કરવા એવો પણ આદેશ કરવામાં આવ્યો, જેથી વડી અદાલતે કેરી ફોરવર્ડનો નિયમ સ્વીકાર્યો હતો કે નહીં તે અંગેની દલીલોનું મૂલવણી કરી શકાય. પરંતુ તા. ૦૩.૦૧.૨૦૧૨ના રોજ વિભાગીય ખંડપીઠના આદેશમાં માત્ર એટલું જ ઉલ્લેખિત કરવામાં આવ્યું કે મામલો સાંભળવામાં આવ્યો અને ચુકાદો અનામત રાખવામાં આવ્યો.

૩૪. ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત વડી અદાલતની ઝિસદસ્ય પીઠની કાર્યવાહીનો ઉલ્લેખ કરતાં, વિજ્ઞાન પરિષ્ઠ વકીલે અમારા ધ્યાન પર સંપૂર્ણ અદાલતની તા. ૧૧.૧૨.૨૦૧૨ ની કાર્યવાહીનો ઉલ્લેખ લાવ્યો, જેના પર પડકારાયેલ ચુકાદામાં

ક્લિસદસ્ય પીઠે આધાર રાખ્યો હતો, અને એવી દલીલ કરી કે અપીલકર્તાઓને યોગ્ય તકો આપ્યા વિના ક્લિસદસ્ય પીઠે એવો આધાર રાખ્યો હતો.

૩૫. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે દલીલ કરી હતી કે અપીલકર્તાઓને પૂર્ણ અદાલતે પસાર કરેલા ઉપરોક્ત કોઈપણ ઠરાવો અંગે જાણ ન હતી, જેથી તેઓ વડી અદાલતના નિયમોની નિયમ ૭ માં નિર્ધારિત અનામતના નિયમના વિધિસર સ્વીકારની આવશ્યકતાઓનો એવો પૂર્ણ અદાલતનો કાર્યક્રમ ખરેખર પરિપૂરણ કરતો હતો કે કેમ તે અંગે પોતાની રજૂઆતો કરી શકે.

૩૬. પ્રારંભમાં, જ્યારે અમે વિશેષ અનુમતિ અરજીઓ પર સુનાવણી કરી, ત્યારે વડી અદાલત તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન સ્થાયી વકીલના અભિપ્રાયનો ઉલ્લેખ કરીને, અને વડી અદાલતના વિદ્વાન સ્થાયી વકીલે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે તા. ૨૮.૧૦.૨૦૧૪ ના અમારા આદેશ દ્વારા ૧૦.૦૪.૨૦૦૪ ના રોજ પૂર્ણ અદાલતના ઠરાવથી અધિનસ્ત ન્યાયતંત્રમાં વિવિધ પદોની નિમણૂકમાં અનામતની જોગવાઈ કરવા માટે અગાઉ રચાયેલી સમિતિનો અહેવાલ સ્વીકારવામાં આવ્યો હતો, તેથી અમે વડી અદાલતને તે અહેવાલ અમારા સમક્ષ રજૂ કરવા નિર્દેશ કર્યો હતો. અપીલકર્તાઓને પ્રથમવાર આ સર્વોચ્ચ અદાલતમાં વડી અદાલત તરફથી દાખલ કરવામાં આવેલા ઉક્ત અહેવાલની તપાસ કરવા અને ત્યારબાદ પોતાની રજૂઆતો કરવા માટે સમય આપવામાં આવ્યો હતો.

૩૭. અનુસરે, જ્યારે આ અપીલો ૦૫.૧૧.૨૦૧૪ના રોજ સુનાવણી માટે આવી, ત્યારે વડી અદાલતના વિદ્વાન સ્થાયી વકીલ શ્રી અશોક શ્રીવાસ્તવે વડી અદાલતની યોગ્ય કાર્યવાહી નોંધ રજૂ ન કરી શકવા બદલ ક્ષમાયાચના વ્યક્ત કરી અને એવો

દાવો કર્યો કે વડી અદાલતે પૂર્ણ અદાલતની કાર્યવાહી દરમિયાન અનામતનો નિયમ સ્વીકાર્યો અને અપનાવ્યો હતો તે દર્શાવતા સંબંધિત દસ્તાવેજો તે રજૂ કરશે, તથા સમય માગ્યો. અમે સહેલાઈથી વિભાગીય પીઠનો આદેશ રદ કરી શકતા અને બંને પક્ષોને યોગ્ય તક આપ્યા બાદ ઉક્ત મુદ્દાનો ગુણદોષના આધારે વિચાર કરવા બાબતને પુનર્વિચારાર્થે વડી અદાલત પાસે પરત મોકલી શકતા. કારણ કે આ મુદ્દો વર્ષ ૨૦૦૯માં જાહેર કરાયેલ ખાલી જગ્યાઓ માટે ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં ઉમેદવારોની ભરતી અને નિમણૂક સાથે સંબંધિત છે, તેથી આ કાર્યવાહી દરમિયાન આ મુદ્દાનો સદાકાળ માટે નિરાકરણ લાવવા હેતુથી, અમારી સમક્ષ મૂકવામાં આવનારી આવી કોઈપણ સામગ્રીના આધારે અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલને તેમની રજૂઆત કરવા માટે સંપૂર્ણ તક મળી રહે તે દષ્ટિએ, અમે વડી અદાલતના વિદ્વાન સ્થાયી વકીલને સંબંધિત કાર્યવાહી અમારી સમક્ષ રજૂ કરવાનો નિર્દેશ આપવો યોગ્ય માન્યો. તેથી, અમે વડી અદાલતના વિદ્વાન સ્થાયી વકીલને જરૂરી સોગંદનામું દસ્તાવેજો સાથે, અપીલકર્તાઓના વકીલને પૂર્વ નકલો આપીને, દાખલ કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો.

૩૮. અમારા આદેશોના અનુસંધાનમાં, વડી અદાલતે અલ્હાબાદ ખાતેની વડી અદાલતના રજિસ્ટ્રાર જનરલ દ્વારા શપથપૂર્વક કરાયેલ તારીખ ૨૮.૧૧.૨૦૧૪નું તેનું સોગંદનામું, આંક ૧ થી ૯ સાથે, દાખલ કર્યું. આ આંકો પર આધાર મૂકીને, વડી અદાલત તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન સ્થાયી વકીલે રજૂઆત કરી કે અનામતની જોગવાઈ વડી અદાલતના નિયમોની નિયમ ૭ હેઠળ જે રીતે નિર્ધારિત છે તે મુજબ વડી અદાલતે કાયદેસર રીતે સ્વીકારી હતી. કારણ કે અનામત સંબંધિત નિયમોના

સ્વીકારને લગતી જે કાર્યવાહી આધારે વડી અદાલતે વર્ષ ૨૦૦૯ની ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવાની પસંદગી અને નિમણૂક કરી હતી, તે સંબંધિત સામગ્રી આ અદાલત સમક્ષ મૂકવામાં આવી હતી, તેથી અમે અપીલકર્તાઓ તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલને જણાવ્યું કે તેઓ આ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરાયેલ ઉપરોક્ત સામગ્રીના આધારે પોતાની રજૂઆતો કરે.

૩૯. કોઈપણ રજૂઆતો પર વિચારણા કરતાં પહેલાં, અમારી સમક્ષ વડી અદાલત તરફથી અનુસૂચિ - ૨ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી, અર્થાત્ ૨૪.૦૩.૨૦૦૯ તારીખની પસંદગી અને નિમણૂક સમિતિની બેઠકની કાર્યવાહીનોંધનો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય રહેશે. કાર્યસૂચિ વસ્તુ ક્રમાંક ૩ માં, વિવિધ શ્રેણીઓ, અર્થાત્ સામાન્ય વારો, અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગોમાં રહેલી વિવિધ ખાલી જગ્યાઓ, તેમજ વર્તમાન સંખ્યાબળ, તમામની નોંધ લેવામાં આવી હતી અને અંતે સમિતિએ ઉત્તર પ્રદેશ ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવા નિયમો, ૧૯૯૫ મુજબ, જ૧ ખાલી જગ્યાઓના આગળ ધપાવાને સમાવેશ કરીને, ત્રણેય પ્રવાહો માટે ભરતીની પ્રક્રિયા શરૂ કરવાનો ઠરાવ કર્યો. અંતે, ઠરાવે વધુમાં નીચે મુજબ ઉલ્લેખ કર્યો:—

ઉપર આપવામાં આવેલી વિગતો મુજબની જ૧ કેરી ફોરવર્ડ ખાલી જગ્યાઓનું વિભાજન પણ સમકાલીન ભરતી દ્વારા ભરવામાં આવશે. કેરી ફોરવર્ડ ખાલી જગ્યાઓની ભરતી ઉપરોક્ત ચાર્ટમાં દર્શાવ્યા મુજબ તેમની અનુરૂપ અનામત શ્રેણીમાં કરવામાં આવશે. આ ખાલી જગ્યાઓ ઉત્તર પ્રદેશ જાહેર સેવાઓ (અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગો માટે

અનામત) અધિનિયમ, ૧૯૯૪ મુજબ, સમયાંતરે કરવામાં આવેલા સુધારાઓ સાથે, અનામત લાગુ કરીને ભરવામાં આવશે. વિવિધ શ્રેણીઓમાં હાલની ખાલી જગ્યાઓ આ પ્રમાણે અનામત થવી જોઈએ." (ભાર મૂકવામાં આવ્યો)

૪૦. અંતમાં, ઠરાવમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે સમિતિએ આ હદ સુધી ઠરાવ કર્યો કે પૂર્ણ અદાલત ખાલી જગ્યાઓ નક્કી કરે ત્યારબાદ, આગળ ધપાવેલી ૪૧ ખાલી જગ્યાઓ + ૨૭ ખાલી જગ્યાઓ સામે અરજીઓ મંગાવતી આવશ્યક જાહેરાત પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે.

૪૧. તે પછી, અનુલગ્ન ક્રમાંક ૩ હેઠળ, ઉત્તર પ્રદેશ હાયર જુડિશિયલ સર્વિસ નિયમો, ૧૯૭૫ ના નિયમ ૮ હેઠળ ખાલી જગ્યાનું નિર્ધારણ કરવા માટેના કાર્યસૂચિ વિષયક સંપૂર્ણ અદાલતની પરિપત્ર દ્વારા થયેલી કાર્યવાહી પરિભ્રમિત કરવામાં આવી હતી. ઉક્ત અનુલગ્ન હેઠળ, તારીખ ૨૪.૦૩.૨૦૦૯ ની પસંદગી અને નિયુક્તિ સમિતિની કાર્યવાહી, કાર્યાલયની નોંધ સાથે, માનનીય ન્યાયાધીશોનો અભિપ્રાય મેળવવા માટે પરિભ્રમિત કરવામાં આવી હતી. ૭૧ ન્યાયાધીશોમાંથી ૫૦ ન્યાયાધીશોએ પસંદગી અને નિયુક્તિ સમિતિના સમગ્ર ઠરાવ સાથે સંમત થતો પોતાનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો, જ્યારે ૨૧ એ કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો નહોતો. અદાલતના નિયમોના ભાગ ૩ ના નિયમ ૭ મુજબ, જો કોઈ ન્યાયાધીશ એક અઠવાડિયાની અંદર લેખિતમાં પોતાનો અભિપ્રાય મોકલવામાં નિષ્ફળ જાય, તો તે આ બાબતમાં કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવાનો ઇનકાર કર્યો હોવાનું માનવામાં આવશે. પસંદગી અને નિયુક્તિ સમિતિના ઠરાવને મંજૂરી આપતા માનનીય

ન્યાયાધીશોના બહુમતી અભિપ્રાયના આધારે, સંપૂર્ણ અદાલતે વ્યક્ત કરેલી મંજૂરી દર્શાવતા મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા સમગ્ર કાર્યવાહી મંજૂર કરવામાં આવી હતી.

૪૨. વર્ષ ૨૦૦૯માં યોજાયેલી ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવા પદની નિમણૂક બાબતે અનામત સંબંધિત જોગવાઈઓ વડી અદાલતે માન્ય રીતે સ્વીકારી હતી કે કેમ તે જાણી લેવા માટે, ઉપરોક્ત કાર્યવાહી પર આધારિત, વડી અદાલત તરફથી આ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરાયેલ દલીલો અમે સાંભળી. અપીલકર્તાઓ તરફથી વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી ક્લિવેદીએ દલીલ કરી કે ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવા પદની ખાલી જગ્યાઓ ભરવાની બાબતમાં કયા પ્રકારની અનામત આપવાની તે અંગે પૂર્ણ અદાલતે કોઈ નિશ્ચિત સ્વીકૃતિ કરી નહોતી.

૪૩. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલના મતાનુસાર, વડી અદાલતના નિયમો હેઠળના નિયમ ૭ મુજબ, સરકારના આદેશ અનુસાર અનામત માટે આવી સ્વીકૃતિ થવી જોઈએ તેવી વિશિષ્ટ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે દલીલ કરી કે અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અથવા અન્ય પછાત વર્ગો સંબંધે અનામતની ટકાવારી અંગે, સરકારના કોઈ આદેશના વિશેષ સંદર્ભ સાથે, પસંદગી સમિતિ દ્વારા કે સંપૂર્ણ અદાલત દ્વારા સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હોય એવો કોઈ વિશિષ્ટ ઉદ્દેશ નથી. તેથી, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલની દલીલ એવી હતી કે હકીકતમાં અનામતની જોગવાઈ કરવા માટે વડી અદાલત દ્વારા કોઈ સ્વીકૃતિ કરવામાં આવી નહોતી અને પરિણામે આવી કોઈ અનામત અમલમાં આવી હોવાનું માનવામાં આવી શકે નહીં. અહીં પણ, રજૂઆત ઉપરથી સબળ જણાતી હોવા છતાં, પસંદગી અને નિમણૂક સમિતિની કાર્યવાહી તેમજ સંપૂર્ણ અદાલતના ઠરાવને, જેના વિગતવાર

ભાગોનો અમે વધુ ગંભીરતાપૂર્વક વિચાર કરીએ ત્યારે, ધ્યાનમાં લેતા, અમને વિશ્વાસ થાય છે કે અનામતના નિયમો સ્વીકારવાના પ્રશ્નમાં વડી અદાલતના નિયમો હેઠળના નિયમ ડની આવશ્યકતાઓનું પૂરતું પાલન કરવામાં આવ્યું હતું. સુધારેલા નિયમ ડનો સંબંધિત ભાગ નીચે મુજબ છે:

"....વડી અદાલતે સ્વીકારેલ અનામત અંગે સરકારના આદેશો અનુસાર હશે." (ભાર મૂકવામાં આવ્યો)

જજ. અપીલકર્તાઓની તરફથી કરવામાં આવેલી બીજી રજૂઆતનો વિચાર કરતી વખતે, અમે ધાર્યું છે કે અનામતનો નિયમ અને અનામતની હદ અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની કલમ ૩(૧) માં વિશિષ્ટ રીતે સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. અમે એ પણ ધાર્યું છે કે અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની કલમ ૩(૧) માં સમાવાયેલ આવા નિર્ધારણ સિવાય, નિયમ ૭ લાગુ કરતી વખતે વડી અદાલત સરકાર દ્વારા જારી કરાયેલ આવા કોઈ આદેશ અથવા કોઈ અન્ય નિર્ધારિત સૂચનાને વિચારમાં લેવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવી હતી એવું માનવા માટે અમારી સમક્ષ કોઈ અન્ય સરકારી આદેશ અથવા કોઈ અન્ય નિર્ધારિત સૂચના રજૂ કરવામાં આવી નહોતી. તેથી, વડી અદાલતના નિયમોના નિયમ ૭ નો આશ્રય લેતી વખતે, જો વડી અદાલત અનામતનો નિયમ અપનાવવા ઈચ્છતી હોય, તો તે માત્ર ૧૯૯૪ ના અનામત અધિનિયમ હેઠળ, ખાસ કરીને તે અધિનિયમની કલમ ૩(૧) હેઠળ જે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે તે સુધી જ સંબંધિત હોઈ શકે. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યમાં અનામતના નિયમ સંબંધિત જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં અમારું ઉક્ત નિષ્કર્ષ અનિવાર્ય છે.

૪૫. વિચારવામાં લેવો તેવો એકમાત્ર અન્ય પાસો એ છે કે વડી અદાલતે કયો અનામત સંબંધિત નિયમ અપનાવ્યો હતો. તે સંદર્ભમાં, જ્યારે અમે પસંદગી અને નિમણૂક સમિતિનો તારીખ ૨૪.૦૩.૨૦૦૯નો ઠરાવ વાંચીએ છીએ, ત્યારે વર્ષ ૨૦૦૯માં જે ખાલી જગ્યાઓ અસ્તિત્વમાં હતી અને જે ભરવાની હતી તેનો ઉલ્લેખ કર્યા બાદ, પસંદગી સમિતિએ સ્પષ્ટપણે નીચે મુજબ ઠરાવ કર્યો હતો:

.....ખાલી જગ્યાઓ ઉત્તર પ્રદેશ લોક સેવાઓ (અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગો માટે અનામત) અધિનિયમ, ૧૯૯૪ મુજબ, સમયાંતરે થયેલા સુધારાઓ સાથે, અનામત લાગુ કરીને ભરવામાં આવશે.....

૪૬. વડી અદાલત દ્વારા રચાયેલી પસંદગી અને નિમણૂક સમિતિએ પસાર કરેલા ઉક્ત ઠરાવના પ્રકાશમાં, આ બાબતે બે મત રહી શકે તેમ નથી કે ઉક્ત ઠરાવ દ્વારા અધિનિયમની કલમ ૩(૧) હેઠળ નિર્ધારિત અનામતનો નિયમ વડી અદાલતે અનુસરવાનો નક્કી કર્યો હતો. પરિણામે, માનનીય મુખ્ય ન્યાયાધીશના તા. ૩૧.૦૩.૨૦૦૯ ના નિર્દેશને અનુસરી પૂર્ણ અદાલતની કાર્યવાહી દ્વારા, અદાલતના નિયમો મુજબ, પસંદગી અને નિમણૂક સમિતિના ઠરાવને મંજૂરી આપવામાં આવી હોય, તો એવું માનવું જ પડશે કે પસંદગી સમિતિના ઠરાવ અને પૂર્ણ અદાલતના ઠરાવને સાથે વાંચવાથી વડી અદાલતના નિયમોનું નિયમ ૭ માં કલ્પાયેલ મુજબ માન્ય સ્વીકાર રચાય છે.

૪૭. પરિપત્રણ દ્વારા પૂર્ણ અદાલતે પસાર કરેલા ઠરાવનો સ્વરૂપ અમે વિગતવાર રજૂ કર્યો છે. ૭૧ ન્યાયાધીશો પૈકી, વડી અદાલતના ૫૦ ન્યાયાધીશોએ

૨૪.૦૩.૨૦૦૯ તારીખના પસંદગી અને નિયુક્તિ સમિતિના ઠરાવને પોતાનું સમર્થન વ્યક્ત કર્યું હતું અને ન્યાયાધીશોના બહુમતી દ્વારા કરાયેલું એવું સમર્થન અંતે માનનીય મુખ્ય ન્યાયાધીશે ૧૦.૦૪.૨૦૦૯ના રોજ પોતાની સહી કરીને મંજૂર કર્યું હતું. ઉપરોક્ત કાર્યવાહી ના પ્રકાશમાં, અમે ઠરાવીએ છીએ કે વડી અદાલતે અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ અનુસાર અનામતનો નિયમ સ્વીકાર્યો હતો, જે વડી અદાલતના નિયમોની નિયમ ૭ માં સમાવાયેલ જોગવાઈની મર્યાદામાં સંપૂર્ણપણે હતો. વડી અદાલતે સ્વીકારેલો ઉપરોક્ત માર્ગ પણ આ અદાલતના બંધારણીય પીઠના સ્ટેટ ઓફ બિહાર વિ. બાલ મુકુંદ સહ (ઉપરોક્ત) તરીકે અહેવાલિત નિર્ણયમાં પ્રતિપાદિત વિવિધ સિદ્ધાંતો સાથે સુસંગત છે.

૪૮. એકવાર અમે સંતોષકારક રીતે ઉપરોક્ત નિષ્કર્ષે પહોંચવા સક્ષમ થઈએ છીએ, ત્યારે વિચારણા માટે જે પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે તે અપીલકર્તાઓ તરફથી હાજર વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલની આગામી રજૂઆત છે કે શું વડી અદાલત સેવા દરમિયાન રહેલા ઉમેદવારોને બઢતી આપીને અનામત વર્ગની ખાલી રહેલી જગ્યાઓ ભરવામાં ન્યાયસંગત હતી.

૪૯. અપીલકર્તાઓ તરફથી કરવામાં આવેલી રજૂઆતોની મૂલવણી કરવા માટે, અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ માં સમાવિષ્ટ સંબંધિત જોગવાઈઓ તેમજ વડી અદાલતના નિયમોનો નિયમ ૮નું પરીક્ષણ કરવું આવશ્યક છે. અનામત અધિનિયમની કલમ ૩(૨), જે વિવિધ અનામત વર્ગોની ન ભરાયેલી ખાલી જગ્યાઓ કેવી રીતે ભરવાની તે રીત સાથે સંબંધિત છે, અહીં નીચે મુજબ ઉદ્ઘૃત કરવામાં આવી છે:

૩(૨) જો, ભરતીના કોઈ પણ વર્ષના સંદર્ભમાં, ઉપકલમ (૧) હેઠળ વ્યક્તિઓની કોઈ પણ શ્રેણી માટે અનામત રાખવામાં આવેલી કોઈ ખાલી જગ્યા ભરાયા વિના રહી જાય, તો તેવી ખાલી જગ્યા આગળ ધપાવવામાં આવશે અને તે જ વર્ષમાં અથવા અનુગામી ભરતી વર્ષ કે વર્ષોમાં વિશેષ ભરતી દ્વારા ખાલી જગ્યાઓના એક અલગ વર્ગ તરીકે ભરવામાં આવશે અને ખાલી જગ્યાઓના આવા વર્ગને, જે ભરતી વર્ષમાં તે ભરવામાં આવે છે તે વર્ષના ખાલી જગ્યાઓ સાથે એકત્રિત રીતે વિચારવામાં આવશે નહીં તથા તે વર્ષની કુલ ખાલી જગ્યાઓમાં પચાસ ટકા અનામતની મહત્તમ મર્યાદા નક્કી કરવાની હેતુસર પણ, ઉપકલમ (૧) માં વિરુદ્ધમાં જે કંઈ સમાવાયેલ હોય છતાં, વિચારવામાં આવશે નહીં.

૫૦. અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની કલમ ૩(૨) નો ઉલ્લેખ કરતાં, અમારે સાથે સાથે વડી અદાલતના નિયમો ના નિયમ ૮(૨) નો પણ ઉલ્લેખ કરવો જોઈએ, જે નીચે મુજબ છે:

"૮(૨) જો કોઈપણ પસંદગી સમયે નિમણૂક માટે ઉપલબ્ધ પસંદ કરાયેલા સીધી ભરતી થયેલાઓની સંખ્યા, તે સ્ત્રોતમાંથી લેવામાં આવનાર ભરતી થયેલાઓની અદાલતે નક્કી કરેલી સંખ્યાથી ઓછી હોય, તો અદાલત ન્યાયિક સેવા માંથી બઢતી દ્વારા લેવામાં આવનાર ભરતી થયેલાઓની સંખ્યામાં તે અનુસાર વધારો કરી શકે છે.

પરંતુ એ શરતે કે, ઉપરોક્ત મુજબ આ ઉપનિયમ હેઠળ ભરવામાં આવેલી ખાલી જગ્યાઓની સંખ્યા, આગામી ભરતી વખતે સીધી ભરતીથી નિમણૂક પામનારા ઉમેદવારોના ક્વોટાને ફાળવવાની ખાલી જગ્યાઓની સંખ્યા નક્કી કરતી વખતે ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે, અને તે મુજબ સીધી ભરતીવાળાઓ માટેનો ક્વોટો વધારી

શકાય; તેમ છતાં, સેવામાં સીધી ભરતીવાળાઓનું પ્રમાણ કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં સેવાની કુલ સંખ્યાના ૨૫% કરતાં વધુ ન થાય.

૫૧. પ્રારંભમાં જ, એવું જણાવવું આવશ્યક છે કે જો નિયમ ૮(૨) ને સ્વતંત્ર રીતે લાગુ કરવામાં આવે, તો તેનું આરક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની કલમ ૩(૨) માં સમાવાયેલ જોગવાઈ પર સીધો પ્રભાવ પડશે. જ્યારે આપણે કલમ ૩(૨) નો થોડો વધુ વિસ્તૃત રીતે વિચાર કરીએ છીએ, ત્યારે આરક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૯૪ હેઠળની ઉક્ત ઉપકલમ એ નિર્ધારિત કરે છે કે કોઈ પણ ખાલી રહેલી અનામત ખાલી જગ્યા આગળ ધપાવવામાં આવવી જોઈએ અને તે જ વર્ષમાં અથવા અનુસરી રહેલા ભરતી વર્ષ કે વર્ષોમાં વિશિષ્ટ ભરતી દ્વારા, ખાલી જગ્યાના અલગ વર્ગ તરીકે, ભરવામાં આવવી જોઈએ. તે પણ જણાવે છે કે આવા ખાલી જગ્યાના વર્ગને, જે ભરતી વર્ષમાં તે ભરવામાં આવે છે, તે વર્ષની ખાલી જગ્યાઓ સાથે સંયુક્ત રીતે ગણવામાં ન આવવો જોઈએ; તેનો અર્થ એ થાય છે કે અનુવર્તી ભરતી વર્ષ કે વર્ષોમાં અસ્તિત્વમાં રહેલી ખાલી જગ્યાઓ સાથે તેની ગણતરી ન થવી જોઈએ. તે વધુમાં જોગવાઈ કરે છે કે અનામતના મહત્તમ ટકાવારી, અર્થાત કુલ ખાલી જગ્યાઓના ૫૦% નક્કી કરવા માટે, આવી આગળ ધપાવેલી ખાલી જગ્યાઓ ક્યારેય ગણવામાં આવવી જોઈએ નહીં. પુનરુક્તિનો જોખમ હોવા છતાં, એવું કહેવું પડશે કે પ્રથમ દષ્ટિએ કલમ ૩(૨) મુજબ, ભરતીની પ્રક્રિયામાં ઉભી થયેલી કોઈ પણ ખાલી રહેલી અનામત જગ્યાઓ માટે, તે જ વર્ષમાં વિશિષ્ટ ભરતી કરવી જોઈએ. હકીકતમાં, અમારું ધ્યાન આ તરફ દોરવામાં આવ્યું હતું કે આ અદાલતના તા. ૧૫.૧૧.૨૦૧૦ ના આઈ.એ. નં. ૮૭/૨૦૧૦ માં પારિત આદેશ દ્વારા, વડી અદાલતને એ જ વર્ષમાં વિશિષ્ટ

ભરતી કરવાની દિશા આપવામાં આવી હતી. વડી અદાલત તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલના જણાવ્યા મુજબ, આવો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો હતો, છતાંય તે જ વર્ષમાં અનામત વર્ગમાંથી તે પદો ભરી શકાયા નહોતા.

પર. જ્યારે અમે કલમ ૩(૨) હેઠળ નિર્ધારિત મુજબ અમલમાં મૂકવાના આગલા તબક્કા પર આવીએ છીએ, ત્યારે વડી અદાલતે અનામત વર્ગની ભરાઈ ન ગયેલી ખાલી જગ્યાઓને ભરતીના અનુગામી વર્ષ અથવા વર્ષોમાં ખાલી જગ્યાઓના અલગ વર્ગ તરીકે આગળ ધપાવવી જોઈતી હતી. તેથી, કલમ ૩(૨) લાગુ કરતાં, કોઈ વિશિષ્ટ ભરતી વર્ષ માટે અનામત વર્ગની એવી કોઈપણ ભરાઈ ન ગયેલી ખાલી જગ્યાઓને સીધી ભરતીના સ્ત્રોતના અથવા અન્ય કોઈપણ સ્ત્રોતના, એટલે કે નિયમિત બઢતી દ્વારા અથવા વિશેષ પ્રતિભા બઢતી દ્વારા સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોમાંથી, અન્ય કોઈ વર્ગના ઉમેદવારો દ્વારા ભરવા માટે કોઈ અવકાશ રહેતો નથી.

પ૩. કલમ ૩(૨) માં જોગવેલ ઉપરોક્ત ઉપબંધને ધ્યાનમાં રાખીને, જ્યારે અમે વડી અદાલતના નિયમોની નિયમ ૮(૨) માં રહેલી જોગવાઈનું પરીક્ષણ કરીએ છીએ, ત્યારે તેમાં વિશેષરૂપે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે સીધી ભરતીના સંદર્ભમાં, જો નિમણૂક માટે ઉપલબ્ધ સીધી ભરતીમાંથી પસંદ થયેલા ઉમેદવારોની સંખ્યા તે સ્ત્રોતમાંથી ભરતી કરવાના ઉમેદવારોની સંખ્યાથી ઓછી હોય, તો વડી અદાલત ન્યાયિક સેવા એટલે કે સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોમાંથી બઢતીના માર્ગે લેવામાં આવનાર ભરતીની સંખ્યામાં અનુરૂપ વધારો કરી શકતી હતી.

૫૪. જ્યારે અમે ૧૯૯૪ના અનામત અધિનિયમની કલમ ૩(૨) ના પ્રયોગ અંગે વિચારીએ છીએ, ત્યારે એક વધુ પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે શું ઉક્ત કલમનો પ્રયોગ સીધી ભરતી દ્વારા જિલ્લા ન્યાયાધીશોના પદ માટેની ભરતીના મામલે કરી શકાય. આ સંદર્ભમાં, આ અદાલતની સંવિધાન પીઠ દ્વારા નિર્ધારિત સિદ્ધાંતો નોંધવા આવશ્યક છે:

(એલ) અનુચ્છેદ ૧૬(૪) ને ધ્યાનમાં લેતાં, વડી અદાલત એક ઉચ્ચ સંવિધાનિક પદાધિકારી હોવાને કારણે તે પોતાની સામાજિક જવાબદારીઓ તથા એસ.સી., એસ.ટી. અને ઓ.બી.સી. જેવી વંચિત અનામત વર્ગોની સ્થિતિમાં સુધારો લાવવા માટે અનામતની યોજના રાખવા અંગેના સંવિધાનિક માર્ગદર્શન પ્રત્યે પણ સચેત રહેશે. પરંતુ તે માટે રાજ્યપાલે વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરીને યોગ્ય નિયમો બનાવવાના અને તળિયાના સ્તરે તેમજ જિલ્લા ન્યાયતંત્રના સર્વોચ્ચ સ્તરે પણ નિમણૂકો માટે અનામતની યોજના પ્રદાન કરવાની રહેશે. જો તે કરવામાં આવ્યું ન હોય, તો રાજ્ય વિધાનમંડળ સમગ્ર વ્યવસ્થાને અસ્તવ્યસ્ત કરી શકતું નથી અને અનુચ્છેદ ૨૩૩ અને ૨૩૪ ના સંવિધાનિક આદેશને બાજુ પર રાખીને ન્યાયતંત્ર સહિત બધી રાજ્ય સેવાઓને નિયંત્રિત કરતી અનામતની વૈધાનિક યોજના નિર્ધારિત કરી શકતું નથી.

(એમ) તે દૃષ્ટિએ પણ સ્પષ્ટ છે કે ન્યાયિક વહીવટની કાર્યક્ષમતાનું જતન કરવું સંપૂર્ણપણે વડી અદાલતના નિયંત્રણ અને અધિકારક્ષેત્રની અંદર છે, જેમ કે અનુચ્છેદ ૨૩૫ દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે.

(એન) જો અનામતની જોગવાઈ કરવા માટે વડી અદાલત દ્વારા નિયમના સ્વરૂપમાં યોજના ઘડવાની યોગ્ય પ્રક્રિયા અપનાવવામાં ન આવે, તો તેના પોતાના નિષ્ણાત જ્ઞાનના આધારે પરામર્શાત્મક પ્રક્રિયામાં એવો સૂચન કરવાનો તેનો અધિકાર વંચિત થઈ જાય કે તેના નિયંત્રણ હેઠળની ન્યાયિક સેવાના વહીવટની કાર્યક્ષમતા જાળવવા માટે ૫૦% અનામત જરૂરી ન પણ હોય અને/અથવા તેનાથી પણ ઓછી અનામત જરૂરી હોય અથવા ક્યારેય કોઈ અનામતની જરૂરિયાત જ ન હોય."

૫૫. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને જ્યારે અમે વિચારણા કરીએ છીએ, ત્યારે પણ વડી અદાલતે કલમ ૧૬(૧), ૧૬(૪) અને ૩૩૫ હેઠળ નિર્ધારિત સાંવિધાનિક આદેશને ધ્યાનમાં લઈને અને નિયમ ૭ માં તે જ અપનાવીને અનામતનો નિયમ લાગુ કરવાની ખાસ જોગવાઈ કરી હોવા છતાં, પ્રશ્ન એ છે કે વડી અદાલતે અનામતનો નિયમ કેટલી હદ સુધી અપનાવવાનો નિર્ણય કર્યો. આ સંદર્ભમાં, જ્યારે અમે નિયમ ૭ ની વિશિષ્ટ સામગ્રીનો ઉલ્લેખ કરીએ છીએ, ત્યારે તેમાં સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ છે કે અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને સ્ત્રીઓ સહિતની અન્ય વર્ગોના સભ્યો માટે સેવામાંના પદો પર અનામત, વડી અદાલત દ્વારા "અપનાવવામાં આવેલ" અનામત સંબંધિત સરકારના આદેશો અનુસાર હોવી જોઈએ. તેથી, અનામતનો નિયમ લાગુ કરતી વખતે પણ, વડી અદાલતે અનામતનો નિયમ કેટલી હદ સુધી અપનાવવાનું પસંદ કર્યું હતું તે જોવું આવશ્યક છે. જ્યારે અમે પૂર્ણ અદાલતના તે ઠરાવનો ઉલ્લેખ કરીએ છીએ જેના દ્વારા અમે આ નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા છીએ કે વડી અદાલતે અનામતનો નિયમ લાગુ કરવાનો નિર્ણય કર્યો હતો, ત્યારે અમારે અનુરૂપ રીતે પસંદગી અને નિમણૂક સમિતિ દ્વારા

તા. ૨૪.૩.૨૦૦૯ના રોજ પસાર કરાયેલા તે ઠરાવનો ઉલ્લેખ કરવો પડે છે, જે ઠરાવ પૂર્ણ અદાલતે અપનાવ્યો હતો, અને એ જ રીતે અનામતનો નિયમ અમલમાં આવ્યો. પસંદગી અને નિમણૂક સમિતિના ઉક્ત ઠરાવમાં ખાસ કરીને ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો કે 'ખાલી જગ્યાઓ' ને 'અનામત' લાગુ કરીને, સમયાંતરે થયેલા સુધારાઓ સુધી સુધારેલ ૧૯૯૪ ના અનામત અધિનિયમ મુજબ, ભરવામાં આવવી જોઈએ.

૫૬. તેથી, અમને સ્થિતિ વિષે સ્પષ્ટતા છે કે જે અપનાવવામાં આવ્યું હતું તે માત્ર 'અનામત' હતું અને અન્ય અનુસંગી પરિણામો નહોતા. તેથી, જો સીધી ભરતી દ્વારા નિયુક્ત થનારા જિલ્લા ન્યાયાધીશોના પદો ભરાઈ ન શકે તો લેવાયેલી અનુસંગી કાર્યવાહીને લગતી અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની કલમ ૩(૨) લાગુ કરવાની કોઈ જ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. કલમ ૩(૨) માત્ર એટલું જ નિર્ધારિત કરે છે કે જે અનામત બેઠકો ખાલી રહી જાય તે જ વર્ષે નવી પસંદગીનો આશ્રય લઈને કેવી રીતે ભરવી અને જો તે છતાં પદો ભરાઈ ન શકે તો તે પદોને અનામત વર્ગમાં યથાવત્ રાખવા અને આગામી વર્ષોમાં તે જ રીતે ભરવા માટે તેની જાહેરાત કરવી. વડી અદાલતના નિયમોનો નિયમ ૭ લાગુ કરતાં આવી અસર દર્શાવી શકાય તેમ નથી, કારણ કે તે માત્ર અનામતની જોગવાઈનો ઉલ્લેખ કરે છે અને તેથી વધુ કશું નથી. જ્યાં સુધી અનામતની જોગવાઈનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી અનામત નિર્ધારિત કરતો કોઈ સરકારી આદેશ ન હોવા પર ઉપલબ્ધ એકમાત્ર જોગવાઈ કલમ ૩(૧) છે. કલમ ૩(૨) તો માત્ર ખાલી રહેલા અનામત પદો ભરવા માટે અનુસરવાની પદ્ધતિ છે. સીધી ભરતી દ્વારા નિયુક્ત થનારા જિલ્લા ન્યાયાધીશોના ખાલી રહેલા અનામત

પદોના સંદર્ભમાં ઉક્ત પદ્ધતિનો પ્રશ્ન આવે ત્યાં સુધી, તે માત્ર નિયમ ૮ દ્વારા સંચાલિત થાય છે. હકીકતમાં, ઉક્ત નિયમની શરતના બળે નિયમ ૮(૨) લાગુ કરવામાં આવે તો પણ, અનામત વર્ગના ઉમેદવારોના હિતનું પૂરતું સંરક્ષણ થાય છે, જે ભાવિ વર્ષોમાં થનારી પસંદગીમાં જાળવી રાખવામાં આવે છે અને ભરવામાં આવે છે.

૫૭. તેથી, જો આપણે અનામતના નિયમ સંબંધે વડી અદાલતે જે સ્વીકાર કર્યું હતું તેનું અવલોકન કરીએ, તો અમને જણાય છે કે સીધી ભરતી દ્વારા નિયુક્ત થનારા જિલ્લા ન્યાયાધીશોની ખાલી જગ્યાઓ ભરતી વખતે જે બાબત સ્વીકારવામાં આવી હતી તે ૧૯૯૪ના અનામત અધિનિયમ હેઠળ જોગવાયેલ ‘અનામત’ લાગુ કરવાની હતી. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, વડી અદાલતે ૧૯૯૪ના અનામત અધિનિયમમાં નિર્ધારિત ‘અનામત’ના વિવિધ ટકાવારીઓના નિર્ધારણને સ્વીકાર્યું અને એટલેથી જ અટકી રહી. તેને બીજી રીતે રજૂ કરીએ તો, વડી અદાલતે જે સ્વીકાર્યું હતું તે માત્ર ૧૯૯૪ના અનામત અધિનિયમની કલમ ૩(૧) હેઠળ નિર્ધારિત ‘અનામત’ના નિશ્ચિત ટકાવારી પ્રદાન કરવાની મર્યાદિત હદ સુધી જ હતું અને તેનાથી વધુ કંઈ નહીં. કારણ કે આ અદાલતના બંધારણીય ખંડપીઠના નિર્ણયમાં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંતો સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૩ થી ૨૩૫ વડી અદાલતને પોતાની ભરતી પ્રક્રિયા માટે પોતાની મર્યાદાઓ નિર્ધારિત કરીને અને અનામત સંબંધિત કાયદાકીય જોગવાઈથી પણ અસંલગ્ન રહી તેની સ્વતંત્ર કાર્યક્ષમતા જાળવી રાખવાની સત્તા આપે છે, તેથી એવું કહેવું જરૂરી છે કે ન્યાયતંત્રની સંસ્થાની સ્વતંત્રતા સુરક્ષિત રહે તે માટે અનામતના નિયમ સંબંધિત

તેના નિર્ણયનું એવું કડક અર્થઘટન જ જાળવવું જોઈએ; અન્યથા, આ અદાલતે બંધારણીય ખંડપીઠના નિર્ણયમાં જે ચેતવણી આપી છે તે મુજબ, તે ન્યાયતંત્ર સંબંધે બંધારણની અતિમૂળભૂત રચનામાં જ હસ્તક્ષેપરૂપ બનશે.

૫૮. તેથી, અમારો આ નિષ્કર્ષ છે કે વડી અદાલતે જ્યારે નિયમ ૭ નો આશ્રય લઈને અનામતનો નિયમ અપનાવ્યો અને સર્વ પ્રકારની અન્ય બાબતોમાં, અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની કલમ ૩(૧) હેઠળ જોગવાયેલ મુજબ વિવિધ વર્ગો, એટલે કે, એસસી, એસટી અને ઓબીસી માટે નિર્ધારિત ટકાવારીના ‘અનામત’નો જ અમલ મર્યાદિત હદ સુધી કરવાનો નિર્ણય કર્યો, ત્યારે એવું માનવું આવશ્યક છે કે તે પોતાના જ નિયમોથી, એટલે કે ન્યાયિક સેવા સંબંધિત વડી અદાલતના નિયમોથી સંચાલિત રહેશે. આ સંદર્ભમાં એવો પ્રશ્ન ઉદ્ભવી શકે કે અગાઉ આ અદાલતે ૨૦૧૦ ની આઈએ ૮૭ માં ૧૫.૧૧.૨૦૧૦ના રોજ પસાર કરેલા પોતાના આદેશ દ્વારા વડી અદાલતને તે જ વર્ષમાં વિશેષ ભરતી કરવા માટે નિર્દેશ આપ્યો હતો, જે દેખીતી રીતે અધિનિયમની કલમ ૩(૨) માં સમાવાયેલ જોગવાઈ પર આધારિત હતો, અને શું તે નિર્દેશને ધ્યાનમાં લેતા એવું માનવું ન જોઈએ કે દર્શાવેલી પ્રક્રિયા ભવિષ્યમાં સર્વકાલ માટે અનુસરવી જોઈએ. એવું કહેવું જરૂરી રહેશે કે આઈએમાં પસાર કરાયેલ ઉક્ત આદેશને કાનૂનનું અંતિમ નિવેદન ગણાવી શકાય નહીં, જ્યારે અનામતના નિયમના અમલ સંબંધિત કાનૂની સિદ્ધાંતને આ અદાલતની બંધારણીય પીઠના ચુકાદામાં સ્પષ્ટ અને સંક્ષિપ્ત શબ્દોમાં પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યો છે. તેથી, ઉક્ત આદેશના આધાર પર એવું માનવામાં આવી શકે નહીં કે અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ માં સમાવાયેલ વિવિધ અન્ય જોગવાઈઓ પણ આકર્ષિત થશે.

૫૯. જ્યારે ઉક્ત કાનૂની સ્થિતિ કોઈપણ વિરોધાભાસ માટે અવકાશ રાખ્યા વિના કહી શકાય તેવી હોય, ત્યારે હવે જે બાબત વિચારણાર્થે બાકી રહે છે તે નિયમ ૮(૨) અને તે ઉપનિયમ સાથે જોડાયેલ પરંતુકના અમલક્ષેત્રની છે. આ સંદર્ભમાં, અમારે આ અદાલતના એશોક પાલ સિંહ (ઉપરોક્ત) માં અહેવાલિત નિર્ણયને આધાર બનાવવો પડે છે, જેમાં આ જ નિયમ ૮(૨) વિચારણા માટે ઉપસ્થિત થયો હતો. ઉક્ત નિર્ણયમાં નિયમ ૮(૨)ના હેતુ અને આશયનું પરીક્ષણ કરતી વખતે એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે તેનો હેતુ સીધી ભરતીવાળાઓના ક્વોટાને ક્ષીણ કરવાનો અથવા બદલવાનો નહોતો. વધુમાં એવું પણ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે તેનો ઉદ્દેશ નિર્ધારિત ક્વોટા હેઠળ પૂરતી સંખ્યામાં સીધી ભરતીવાળાઓ ન મળવાના કારણે કોઈપણ ખાલી જગ્યા ખાલી ન રહી જાય તે સુનિશ્ચિત કરવાનો છે. આપું ઠરાવતાં, આ અદાલતે નોંધ્યું હતું કે સીધી ભરતી માટે પૂરતી સંખ્યામાં ઉમેદવારો ઉપલબ્ધ ન રહેવાની યુક્તિસંગત શક્યતા હતી, જ્યારે સામાન્ય રીતે બઢતી માટે પૂરતી સંખ્યામાં ઉમેદવારો ઉપલબ્ધ રહેતા હોય છે. વધુમાં એ પણ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું કે નિયમ ૮(૨)ના પરંતુક દ્વારા એ સુનિશ્ચિત થાય છે કે કોઈપણ ભરતીમાં સીધી ભરતીવાળાઓના ક્વોટામાં પડતો ઘટાડો, તે ઘટાડો આગલી ભરતી વખતે પૂરો કરવો જોઈએ એવી જોગવાઈ કરીને, કાયમી રીતે બઢતીપ્રાપ્તોના ક્વોટામાં રૂપાંતરિત ન થઈ જાય. ફરીથી, પરિચ્છેદ ૪૦માં પુનરુક્તિ કરવામાં આવી હતી કે સીધી ભરતી દ્વારા જે તમામ ખાલી જગ્યાઓ ભરાઈ નથી તે બઢતી દ્વારા ભરાશે અને સીધી ભરતીની ન ભરાયેલી ખાલી જગ્યાઓના મર્યાદિત આગળ ધપાવવાનો ઉપાય નિયમ ૮(૨) અને તેના પરંતુકમાં દર્શાવેલ રીત મુજબનો છે. આ અદાલત દ્વારા પહેલેથી જ

જે ઠરાવવામાં આવ્યું છે તેમાંથી સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું કે નિયમ ૮(૨) હેઠળ, નિર્ધારિત ક્વોટા મુજબ પૂરતી સંખ્યામાં સીધી ભરતીવાળાઓ ન મળવાના કારણે કોઈ ખાલી જગ્યા ખાલી ન રહે તે સુનિશ્ચિત કરવાનો હેતુ હોવાથી, નિયમ ૮(૨)ના પરંતુકમાં પૂરતું રક્ષણ આપવામાં આવ્યું છે, જેના દ્વારા ભવિષ્યના વર્ષોમાં આગળ ધપાવવામાં આવનાર એવી ન ભરાયેલી ખાલી જગ્યાઓ માત્ર સીધી ભરતી દ્વારા જ ભરવાની રહેશે. એટલી હદ સુધી, કોઈપણ વિવાદ માટે અવકાશ નથી.

૬૦. હાથ પરના કેસમાં, એ બાબત વિવાદાસ્પદ નથી કે અનામતની ખાલી રહેલી જગ્યાઓ અંગે વિશેષ ભરતી કરવામાં આવ્યા પછી, વડી અદાલતે અનામત વર્ગમાં સીધી ભરતીના તમામ ખાલી રહેલા પદો ભરવાની કાર્યવાહી આગળ ધપાવી હતી અને તે બધા પદો ન્યાયિક સેવા, એટલે કે સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોના બઢતી દ્વારા ભરવામાં આવ્યા હતા. નિયમ ૮(૨)નો ઉદ્દેશ કરતાં અપીલકર્તાઓ તરફથી હાજર વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી દ્વિવેદીએ દલીલ કરી હતી કે જ્યારે નિયમ ૮(૨) સ્પષ્ટપણે કહે છે કે કોઈપણ પસંદગીમાં નિયુક્તિ માટે ઉપલબ્ધ પસંદ કરાયેલા સીધી ભરતીના ઉમેદવારોની સંખ્યા, તે સ્ત્રોતમાંથી, અર્થાત્ સીધી ભરતીના સ્ત્રોતમાંથી, લેવામાં આવે તેવો વડી અદાલતે નક્કી કરેલી ભરતીની સંખ્યાથી ઓછી હોય, ત્યારે અને ત્યારે જ વડી અદાલતને ન્યાયિક સેવાના સભ્યો, એટલે કે સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોને ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવાના પદ પર બઢતી આપવા માટે ધ્યાનમાં લેવાનો અધિકાર હતો.

૬૧. અપીલકર્તાઓની તરફેથી ઉઠાવવામાં આવેલ પ્રશ્ન એવો હતો કે, કારણ કે નિયમ ૮(૨) માં ભરતીના સ્ત્રોતનો વિશેષ ઉદ્દેશ કરવામાં આવ્યો છે અને જ્યારે

સામાન્ય વર્ગને સંબંધિત સીધી ભરતીના સ્ત્રોતના ઉમેદવારો ઉપલબ્ધ હોય, ત્યારે માત્ર સામાન્ય વર્ગમાંથી અથવા અન્ય કોઈપણ વર્ગમાંથી કોઈ ઉમેદવાર ઉપલબ્ધ ન હોય તેવી સ્થિતિમાં જ વડી અદાલત અનામત વર્ગની ભરાઈ ન થયેલી ખાલી જગ્યાઓ બઢતીપામેલાઓ દ્વારા ભરવાની પ્રક્રિયાનો આશ્રય લઈ શકત.

૬૨. કાયદાનો આ સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે, જે આ અદાલતે વડી અદાલત તરફથી વિદ્વાન વકીલ દ્વારા અવલંબાયેલ નિર્ણયમાં, એટલે કે આર.કે. સભરવાલ (ઉપરોક્ત) તરીકે અહેવાલિત બંધારણીય પીઠના નિર્ણયમાં પ્રતિપાદિત કર્યો છે, જેમાં પરિચ્છેદ ૪ માં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું છે:

પછાત વર્ગ માટે અનામત રાખવામાં આવેલ રોસ્ટરમાંની જગ્યાની સામે કોઈ સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારની નિમણૂક કરી શકાતી નથી.

૬૩. તેથી, જ્યારે પદો અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિ માટે અનામત રાખવામાં આવ્યા હતા, ત્યારે તે પદોને સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોમાંથી ભરવામાં આવે તો તે અનામતના નિયમને ગંભીર રીતે અસર કરશે, કારણ કે એક વાર સીધી ભરતીના પદો અન્ય વર્ગના ઉમેદવારો દ્વારા ભરી દેવામાં આવે, ત્યારબાદ નિયમ ૮(૨) ના પરંતુક હેઠળ જે રીતે આવી ખાલી જગ્યાઓ આગળ ધપાવવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, તે અમલમાં મૂકી શકાશે નહીં. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, અનામત વર્ગના ઉમેદવારો ઉપલબ્ધ ન હોવાને કારણે ખાલી જગ્યાઓ બાકી રહે તેવી સ્થિતિમાં નિયમ ૮(૨) લાગુ કરીને, અને આવી ખાલી જગ્યાઓને બઢતીનો આશરો લઈને 'ઇન સર્વિસ ઉમેદવારો' દ્વારા ભરવામાં આવે, તો ભવિષ્યના વર્ષોમાં સીધી ભરતીના સ્ત્રોતમાં આવી ખાલી જગ્યાઓ આગળ ધપાવીને તથા સંબંધિત

ભરતીના વર્ષોમાં જેટલી હદ સુધી અનામત મુજબ ભરાઈ શકી ન હતી, તેટલી હદ સુધી અનામતના નિયમને જાળવી રાખીને, તે પરંતુકનો સહેલાઈથી અમલ કરી શકાય છે. જો 'ઇન સર્વિસ ઉમેદવારો' ને બઢતી આપવાનો આશરો લેવાની બદલે આવી ન ભરાયેલી અનામત ખાલી જગ્યાઓ સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોમાંથી ભરવામાં આવે, તો નિયમ ૮(૨) ના પરંતુકને લાગુ કરવાની કોઈ શક્યતા જ રહેતી નથી. આવી રીતે સર્જાતી પરિસ્થિતિ અનામતના નિયમના વિરુદ્ધ જશે અને તેથી તેને માન્ય રાખી શકાય નહીં.

૬૪. તેથી, અમારે એવું ઠરાવવું પડે છે કે વડી અદાલતે અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ સ્વીકારીને, અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની કલમ ૩(૧) હેઠળ જોગવાયેલ અને નિર્ધારિત સંપૂર્ણ હદ સુધી અનામતનો નિયમ સ્વીકાર્યો હતો અને તે શ્રેણીની કોઈપણ ન ભરાયેલ ખાલી જગ્યાઓ બાબતે, આ અદાલતે આપેલા નિર્દેશ મુજબ તે વર્ષમાં વિશેષ ભરતી દ્વારા આવી જગ્યાઓ ભરવા માટે નિયમ ૮(૨) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈનો વડી અદાલતે યોગ્ય રીતે આશરો લીધો હતો, અને આવી રીતે જગ્યાઓ ન ભરાઈ શકે તેવી સ્થિતિમાં 'સેવામાં રહેલા ઉમેદવારો' ની બઢતી દ્વારા તે જગ્યાઓ ભરવાનો ઉપાય અપનાવી તેમજ નિયમ ૮(૨) ની પરંતુક જોગવાઈ લાગુ કરીને, તે જગ્યાઓને ભવિષ્યના ભરતી વર્ષોમાં આગળ ધપાવવી પણ યોગ્ય રીતે કરાઈ હતી.

૬૫. અનામત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની કલમ ૩(૧) ની લાગુ પડતાશ અંગેનો તથા વડી અદાલતના નિયમો ૭ અને ૮(૨) સાથેના તેના સંબંધનો ઉપરોક્ત કાનૂની સિદ્ધાંત ધ્યાનમાં રાખીને, જ્યારે અમે અપીલકર્તાઓ તરફથી કરવામાં આવેલી

રજૂઆતોમાંથી અંતિમ રજૂઆતનો વિચાર કરીએ છીએ, ત્યારે એવું ઠરાવવું ફરજિયાત બને છે કે વડી અદાલતે નિયમ ૮(૨) નો આશરો લઈને અનભરેલી અનામત ખાલી જગ્યાઓ ભરવાની જે કાર્યવાહી કરી હતી, તે સંપૂર્ણપણે ન્યાયસંગત હતી. વડી અદાલતની ઉપરોક્ત કાર્યવાહી, જેમાં વર્ષ ૨૦૦૯ ની સીધી ભરતીની અનભરેલી અનામત ખાલી જગ્યાઓ કાર્યરત સેવા હેઠળના ઉમેદવારોને બઢતી આપીને ભરવામાં આવી હતી, એવી હોવાનું જણાવાયું હતું. તેમ છતાં, અમે એવો નિષ્કર્ષ કર્યો છે કે વડી અદાલતે અપનાવેલો એવો માર્ગ નિયમસર હતો, કારણ કે નિયમ ૮(૨) હેઠળનું પરંતુક સ્પષ્ટપણે આદેશ આપે છે કે આગામી ભરતી વખતે સીધી ભરતીના ક્વોટાને ફાળવવાની ખાલી જગ્યાઓની સંખ્યા નક્કી કરતી વખતે, તે સંખ્યા તદનુસાર વધારવી જોઈએ. અમારો મત છે કે નિયમ ૮(૨) નો આશરો લઈને અગાઉથી કરવામાં આવેલી જે બઢતીઓ છે તેમાં કોઈ ખલેલ પહોંચાડ્યા વિના, વડી અદાલતને એ પરવાનગી આપી શકાય કે વર્ષ ૨૦૦૯ માં સીધી ભરતીના સ્ત્રોતની અનામત શ્રેણીમાં જે સંખ્યાની ખાલી જગ્યાઓ અનભરેલી રહી હતી, તે સંખ્યાની ખાલી જગ્યાઓ ભવિષ્યના વર્ષોમાં થનારી ભરતીમાં ઉમેરે, જ્યાં સુધી વર્ષ ૨૦૦૯ સંબંધિત અનભરેલી અનામત શ્રેણીની તે સંખ્યાની ખાલી જગ્યાઓ ભરાઈ ન જાય.

૬૬. વડી અદાલતને ઉપરોક્ત મર્યાદિત નિર્દેશો સાથે, અમે પહેલેથી કરવામાં આવેલી બઢતીઓમાં હસ્તક્ષેપ કરવા ઇચ્છતા નથી. અપીલકર્તાઓને કોઈ રાહત આપવાનો અમને કોઈ અવકાશ જણાતો નથી, કારણ કે અપીલકર્તાઓ તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલી કોઈપણ દલીલમાં, જે વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠ

દ્વારા ભલે વિચારવામાં આવી ન હતી અને જેનો અમારા દ્વારા પણ વિસ્તૃતપણે વિચાર કરવામાં આવ્યો છે, અમને કોઈ ગુણવત્તા જણાતી નથી. તેથી, આ અપીલો નિષ્ફળ જાય છે અને તે અનુરૂપ ફગાવી દેવામાં આવે છે.

The translation of this judgment has been provided by M/s Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.